

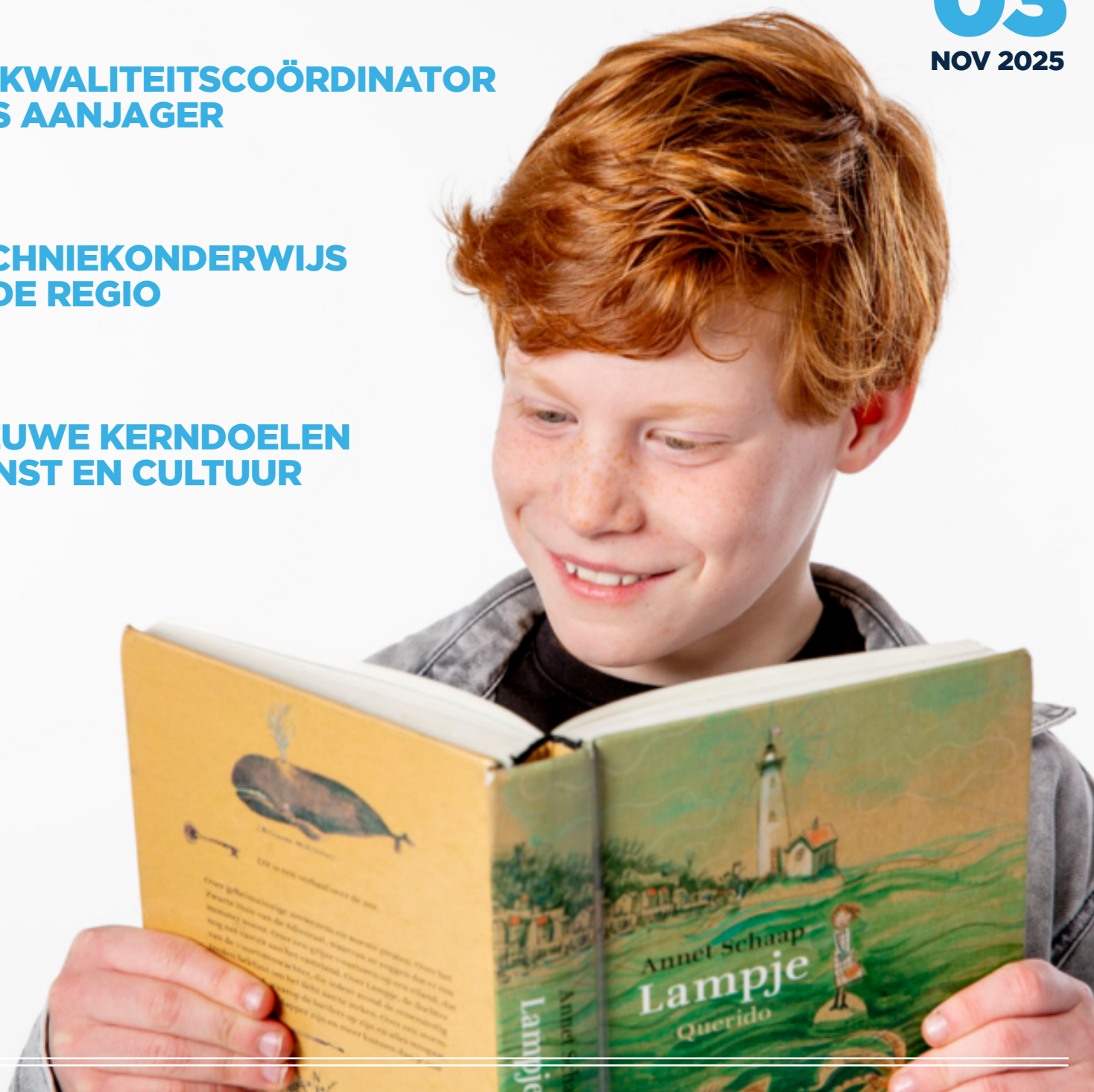
VEERKRACHT

NUMMER
03
NOV 2025

**DE KWALITEITSCOÖRDINATOR
ALS AANJAGER**

**TECHNIEKONDERWIJS
IN DE REGIO**

**NIEUWE KERNDOELEN
KUNST EN CULTUUR**

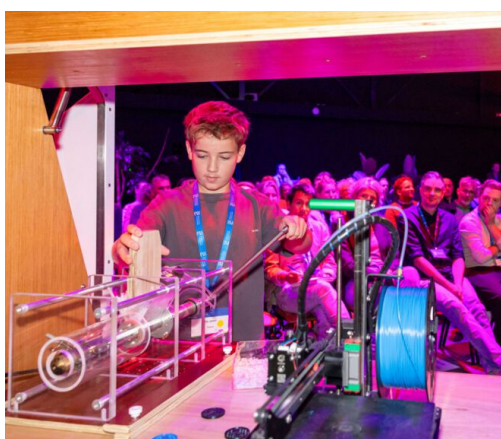
INHOUD

04

JE ZAL DE AANJAGER MAAR MOGEN ZIJN!

JEANINE DROST EN
JOLANDA TEN BRINKE

18

VAN LICHTKUNSTWERK TOT MOBILE ZWERFAFVALFABRIEK

Vanzelfsprekend
techniek

RANDY BOSCH

12

NIEUWE KERNDOELEN VOOR KUNST EN CULTUUR

voor de bachelor
van de pabo

HANNEKE VAN
LAANEN

28

DIT MOET JE LEZEN

Misschien moet je
iets lager mikken

GERTINE
VORSTELMAN EN
OLGA WEVER-
JASKULSKI

EN VERDER

Een nieuw
curriculum, hoe
gaat het nu?
08

Goldewijk maakt
indruk met een
dystopisch
surrealistisch
verhaal
15

Inclusief
leiderschap in
het Integraal
Kindcentrum
22

Onderzoek in de
school, dat doe
je sámen!
26

Literatuur die
doet denken en
(her)waarderen
30

De ad PEP in
beeld
32

Portret Jeffrey
van Welsen
ACHTERZIJDE

BESTE LEZER,

Terwijl het land in spanning afwacht welke nieuwe leiders de politieke koers zullen bepalen, richten we ons in deze *Veerkracht* op de kwaliteit van ons onderwijs en wat eenieder daaraan vanuit persoonlijk leiderschap kan bijdragen: leraren, onderzoekscoördinatoren, kwaliteitscoördinatoren, leidinggevendenden, opleiders, onderwijskundigen, bestuurders, onderzoekers, beleidsmakers, studenten en al die collega's die zich om hen scharen met hart voor mooi en goed onderwijs. De bijdragen in dit nummer geven een brede inkijk in wat er op dat gebied zoal speelt in den lande, in onze regio, in Hogeschool KPZ en op de aan ons verbonden scholen.

Jolanda ten Brinke geeft inzicht in de veranderende rol van de kwaliteitscoördinator. Op KPZ is het tweede jaar gestart van de pabo bachelor: Anouk Scholtens vertelt je er meer over. Hanneke van Laanen licht ons in over de consequenties van de nieuwe landelijk ingestelde kerndoelen voor Kunst en Cultuur en richt zich daarbij met name op het theateronderwijs. Hoe samenwerking in het techniekonderwijs in de regio vorm krijgt, welke mooie projecten er al lopen en hoe je daar als school aan deel kunt nemen, doet Randy Bosch uit de doeken.

En dan is er nog een aantal onderzoeksgelateerde artikelen. Over leiderschap ter bevordering van inclusiviteit in interprofessionele teams van Integrale Kindcentra. Over de resultaten van de landelijke monitor naar de inzet van Pedagogisch Educatief Professionals. En over samen evidence based werken aan onderwijsverbeteringen met het hele team. Hoe je dat doet, lichtte Jeroen Rozendaal, lector Samen Onderzoekend werken aan Onderwijskwaliteit aan de Hogeschool van Rotterdam, toe op de Onderzoeksconferentie op KPZ.

Liever wegduiken in een boek? Boukje Bruins laat je nadenken over *Albatros*, een surrealistisch jeugdboek over het eind van de wereld, van Gouden Griffel winnaar Goldewijk (je weet wel, van *Films die nergens draaien*). Als je haar advies voor een geweldige leeservaring opvolgt, mag je voortijdig stoppen met lezen en dan heb je wellicht ook tijd voor het boek dat Olga Jaskulski en Gertine Vorstelman adviseren en dat studenten van de pabo tijdens de minor Inclusiever Onderwijs lezen: *Misschien moet je iets lager mikken* van Milio van der Kamp. Of zelfs voor de lees- en luisterlijst van hogeschooldocent Identiteit Derko Laan.

Al met al genoeg lees- en denkstof. En natuurlijk gespreksstof: want de dialoog helpt ons allen verder in het verbeteren van ons onderwijs en het nemen van verantwoordelijk daar waar dat kan.

Veel leesplezier!

Véronique Damoiseaux, eindredacteur

TIP DE REDACTIE.

Heeft u suggesties of opmerkingen? Laat het ons weten en mail naar veerkracht@kpz.nl

JE ZAL DE AANJAGER MAAR MOGEN ZIJN!

DE KWALITEITSCOÖRDINATOR IN DE SCHOOL

De titel kwaliteitscoördinator (KC'er) hoor je steeds vaker; langzaam verdwijnt die van intern begeleider naar de achtergrond. Er is ook al enkele jaren een beweging merkbaar in deze rol. De zorgcoördinator en spin in het (zorg)web heeft zich langzaam maar zeker ontpopt tot aanjager van onderwijskwaliteit. De aandacht gaat niet meer alleen uit naar het kind; die is nu ook gericht op het team vol lerende leraren. Wat is het effect van deze verandering, wat betekent die voor de rol van de kwaliteitscoördinator en wat is er nodig om toegerust te zijn voor deze mooie positie in de school? In dit artikel wordt stilgestaan bij deze verschuivingen en bij wat dit betekent voor de opleiding tot Kwaliteitscoördinator.

MINDSHIFT

Om de verandering in rol en focus te begrijpen is het nodig de brede opdracht van het onderwijs te zien en de ontwikkelingen die daarin plaatsvinden.

'Als je doet wat je deed, krijg je wat je kreeg'
Albert Einstein

'Als je denkt wat je dacht, verlies je ontwikkelkracht'
Jolanda en Jeanine

De eerste ontwikkeling die een groot effect heeft op de rol van de kwaliteitscoördinator is de missie naar meer inclusief (*Rijksoverheid, 2024*). Deze opdracht vraagt namelijk een verandering in het denken van onderwijsprofessionals. In plaats van het aanbod aan te passen wanneer individuele verschillen zichtbaar worden, willen we ons onderwijs zo vormgeven dat verschillen tussen leerlingen vanaf het begin vanzelfsprekend zijn. Zo wordt inclusief onderwijs iets dat in de basis is ingebouwd, niet iets dat

achteraf wordt toegevoegd (Wienen, 2023). Deze mindshift van curatief naar preventief vraagt om een verschuiving van denken over de leerling, naar het ontwerpen van goed onderwijs passend bij de populatie van de gehele school. Het vakmanschap van de leraar komt hiermee in een ander daglicht te staan. Waar voorheen de focus van onderwijs op maat gericht was op individuele behoeften, verschuift deze nu naar onderwijs op maat voor deze groep, in deze school met een leraar die daarin als vakman/vrouw centraal staat. De focus op het vakmanschap van de leraar in het grote geheel voorkomt dat je overbelast raakt in je streven om tegemoet te komen aan alle afzonderlijke verschillen en zorgt dat je je kan richten op het vergroten van je meesterschap (of jufschap) in het ontwerpen van goed onderwijs.

Volgens Wienen (2023) begint inclusief onderwijs bij één ding: steengoed onderwijs geven. De kwaliteit van onderwijs binnen de hele school vormt de sleutel tot echt inclusief handelen. Goed lesgeven klinkt eenvoudig, maar is in de praktijk complex. Het vraagt om het vasthouden van hoge verwachtingen van alle leerlingen, ook wanneer ons brein van nature geneigd is zich te richten op problemen. Het betekent dat je bewust probeert weg te blijven uit een benadering waarin het individu wordt gezien als degene die afwijkt van de groep. In plaats daarvan bekijk je vraagstukken rondom leerlingen vanuit een breder perspectief: dat van de leeromgeving en het team. Gesprekken over leerlingen worden zo geen individuele cases, maar waardevolle momenten die het onderwijs voor de hele groep versterken. Op die manier dragen deze gesprekken bij aan de kwaliteit van de school als geheel (Wienen, 2023).

'Het probleem zit niet in het kind, maar in de manier waarop we naar de samenleving kijken'
Bert Wienen

Hiervoor heb je elkaar als team nodig! Onderwijs maak je samen. Hoe cruciaal is dan de rol van kwaliteitscoördinator die het denken en leren van het team aanjaagt, teamleden met elkaar verbindt en daadkrachtig begeleidt bij het zien en benutten van kansen. De KC'er ziet de kracht in onderwijsprofessionals om gezamenlijk, als team, antwoord te geven op complexe vraagstukken en gezamenlijk het eigen vakmanschap te vergroten. Het echte onderwijsgesprek mag en moet meer gevoerd gaan worden en de kwaliteitscoördinator mag hiervan de aanjager zijn!

'Bouw aan bewustzijn, zodat leraren begrijpen en zich realiseren dat hun impact vele malen krachtiger en effectiever is wanneer zij investeren in een cultuur van collectieve verantwoordelijkheid en gezamenlijke inzet'
Saloua Charif

Daarbij is er een tweede focusverschuiving waarneembaar die een beroep doet op het vakmanschap van de leraar. Door de aandacht voor evidence based werken en steeds meer kennis over hoe leren werkt, ontstaat in het primair onderwijs een grotere bewustwording van het belang van een sterke kennisbasis voor kinderen (Willingham 2023). Wanneer we als onderwijsprofessionals kinderen willen toerusten om in de voortdurend veranderende maatschappij veerkrachtig te staan en kritische denkers en doeners te zijn, zullen we juist hun denken moeten stimuleren. Dit vraagt om leraren die lessen ontwerpen die ertoe doen. Leraren die kinderen activeren, de juiste vragen stellen, leren zichtbaar maken en krachtige feedback kunnen geven (Sherrington, 2025). Steeds meer scholen merken dat het zelf ontwerpen van lessen tijdrovend is in een overvol dagprogramma met afzonderlijke vakken en het inzicht groeit dat leren in losse vakken minder effectief is. Het ontwerpen van onderwijs in een kennisrijk curriculum vanuit vakmanschap vraagt om onderlinge afstemming in het team. Vakmanschap van de leraar vraagt om het doelgericht ontwerpen van onderwijs afgestemd op deze school en deze groep. Dit vraagt om een coördinator die het leren en ontwikkelen hiervan kan stimuleren en versterken.

Wanneer teams aan de slag willen met een kennisrijk curriculum en kinderen willen laten leren in een rijke leeromgeving, helpt het wanneer er een KC'er is die niet alleen gelooft in het leren van leerlingen maar ook hoge verwachtingen heeft van het team! (Charif, 2024).

HET TEAM CENTRAAL

De kwaliteitscoördinator kan samen met de schoolleider vanuit hoge verwachtingen het geloof van het team in hun eigen kunnen aanjagen. Het geloof van leraren dat hun werk daadwerkelijk bijdraagt aan de ontwikkeling van alle leerlingen, vormt een krachtige katalysator achter sterke leerresultaten (Bandura 1997; Charif, 2024). Steeds meer teams geloven dat het anders kan; zowel in meer inclusief en preventief, als bouwen aan goed onderwijs vanuit een geïntegreerd curriculum. Dit raakt uiteindelijk de kern van hun vakmanschap, de reden waarom je leraar bent geworden! Het helpt teams wanneer zij samen de focus kunnen leggen op het ontwikkelen en ontwerpen van goede lessenseries.

'Door zingeving centraal te stellen, ervaren leraren hun werk als zinvol. Schep daarom regelmatig ruimte voor een goed onderwijsgesprek.'
Staal, Tjallema, van Velthoven

Het vak van leraar is enorm complex; dit kan je niet alleen. Om het vakmanschap van de leraar te versterken zijn werkplaatsen nodig waarin van en met elkaar geleerd wordt (Naaijens & Bootsma 2022). Leren van en met elkaar vraagt om een professionele leergemeenschap waar ambitieuze professionals elkaar aanmoedigen.

De kwaliteitscoördinator heeft dan ook als hoofdtaak om het leren van leraren centraal te stellen, hen ontwikkelingsgericht te begeleiden en de schoolambities aan te jagen. Dit doet de KC'er door de drijvende kracht te zijn in drie domeinen focus op leren, data en reflectie en ondersteuning en zorg (LBBO 2022).

In het domein **Focus op leren** is de kwaliteitscoördinator erop gericht het team aan te zetten tot leren, zodat teamleden hun volle potentieel gebruiken. De KC'er werkt in dit domein in de rol als leercoördinator samen met eventuele specialisten of coördinatoren in het team. Samen dragen zij er zorg voor evidence informed te werken en de visie en ambities van de school te vertalen naar de dagelijkse klaspraktijk. Door voortdurend het onderwijsgesprek aan te gaan, de focus hierbij te leggen op de missie en visie van de school en de vertaling ervan naar het handelen van leraren en het verbeteren daarvan, ontwerpt het team goed onderwijs waarin alle leerlingen leren (Andersen et al., 2022). Hiervoor is het nodig dat het team zich ontwikkelt, door doelgericht te oefenen in kleine stappen en individuele leraren ontwikkelingsgericht te begeleiden (Erikson, 2016; Goodrich, 2024).

'Uitblinken is geen kwestie van talent maar van training.'
Anders Ericsson

De samenwerking met de schoolleider is hierin van groot belang. Schoolleider en kwaliteitscoördinator zijn samen verantwoordelijk voor de onderwijskwaliteit op de school. Waar de kwaliteitscoördinator de focus heeft op stimuleren, begeleiden en coachen, heeft de schoolleider een faciliterende, strategische en beoordelende rol. De kwaliteitscoördinator is degene die haar begeleiding en coaching afstemt op het team als geheel en individuele leraren zodat er binnen een lerende cultuur een beredeneerd onderwijsaanbod ontstaat passend bij de populatie van de school.

Dit afstemmen gaat niet zonder het domein **Data en Reflectie**. Ontwikkelen en beredeneerde keuzes maken ontstaat vanuit betekenis geven aan dat wat je ziet in de lessen, in het werk van leerlingen, in de leeropbrengsten van een blok of thema en de resultaten van toetsen. In de cycli van een week, een blok of periode, een semester en een jaar worden patronen zichtbaar voor de leraar zelf en op schoolniveau vormen deze trends de voedingsbodem voor verbeterplannen; zij geven richting aan ambities. Zo krijgen momenten van

dataverzameling zin en diepere betekenis. De KC'er geeft in de rol van trendanalist sturing aan het geheel. Ze helpt leraren zicht te krijgen op patronen in groepen, door onder andere observaties, (beeld)coaching, co-teaching en handelingsgerichte gespreksvoering. Ze weet de juiste vragen te stellen om het team aan het denken te zetten op trends op schoolniveau. De KC'er begeleidt in het vertragen zodat reflectie en denken op gang komt. Het onderwijsgesprek wordt gevoerd met aandacht voor aspecten waar de leraar daadwerkelijk invloed op heeft, zodat inzichten direct vertaald kunnen worden naar het pedagogisch-didactisch handelen in de klas. Zo kan het team met focus en daadkracht aan de slag met gewoon goed lesgeven in de school.

Het derde en laatste domein waarin de KC'er de drijvende kracht is, is het domein **Ondersteuning en zorg**. In dit domein is nog steeds ruimte voor het individuele kind, maar ligt de focus op het versterken van de context als geheel. De aandacht van de KC'er gaat hierin dan ook niet uit naar leerlingen met specifieke ondersteuningsbehoeften an sich, maar vooral naar wat er in de basisondersteuning en extra ondersteuning nodig is in een groep en in de school als geheel. Ook bij het verstevigen van de context waarin kinderen leren, staat het vakmanschap van de leraar centraal. De KC'er vervult daarbij de rol van zorgregisseur, leercoördinator en trendanalist. Als zorgregisseur werkt de KC'er interprofessioneel samen met externe partijen die kunnen meekijken, -denken en handelen om de context van een leerling zowel intern als extern te versterken. De KC'er voert de regie in het werken aan gezamenlijke doelen vanuit een school-, klas- en kindbenadering. Ieder gesprek dat gevoerd wordt over een leerling, biedt weer informatie die kan aanzetten tot reflectie om het onderwijs als geheel te versterken.

DE AANJAGER ZIJN

Om als kwaliteitscoördinator krachtig aan de slag te kunnen gaan binnen de drie domeinen en alle aspecten van goed onderwijs met elkaar te verbinden, is een passende opleiding cruciaal. De drie rollen bieden kaders voor kennis en vaardigheidsdoelen en daarbij is een balans vinden tussen die rollen in de eigen onderwijspraktijk het hoofddoel. Wanneer je de rode draad van de hierboven beschreven rollen bekijkt zal het je niet verbazen dat het nodig is vooral de rol als aanjager hierin centraal te stellen. Wanneer je een voortstuwende kracht wil zijn in de lerende cultuur van je school en een aanmoediger voor de ontwikkeling van leraren, vraagt dat om sterke interpersoonlijke vaardigheden.

Samen met de schoolleider (bege)leidt de KC'er voortdurend het versterken van de onderwijskwaliteit in de school. Dit is een prachtige en uitdagende taak en positie.

De opleiding tot kwaliteitscoördinator bij Hogeschool KPZ legt dan ook de focus op jezelf kennen en kunnen inzetten. Hiervoor bouwen we, vanuit een sterke kennisbasis en een helicopterview op het gebied van kwaliteitszorg, aan de persoonlijke ontwikkeling. We begeleiden deelnemers op een manier zoals wij geloven dat zijn hun leraren mogen begeleiden. Ze ontdekken wie ze (willen) zijn als KC'er, en ontdekken daarin hun kracht zodat zij deze in de praktijk gaan uitproberen. We richten ons daarin vooral op begeleidingsvaardigheden, waarbij technieken vanuit de krachtgerichte en handelingsgerichte benadering geoefend worden om het onderwijsgesprek op gang te brengen en de leraar te helpen bij het geven van betekenis aan zijn werk. Deelnemers reflecteren hierbij door middel van praktijkgerichte opdrachten veelvuldig op het effect van hun eigen handelen. Zo rusten we hen graag toe met de nodige inzichten, vaardigheden en kennis om een inspirerend begeleider te zijn. Een KC'er die een drijvende kracht is in de school en echt aanjager van onderwijskwaliteit!

OVER DE AUTEURS

Jeanine Drost is docent bij de post-hbo-opleiding Intern Begeleider op Hogeschool KPZ. Daarnaast is zij trainer en ontwikkelaar van de starterscoachcursus 'van prachtmens tot prachtdocent' bij Onderwijsregio Zwolle e.o.

Jolanda ten Brinke is werkzaam als docent binnen de post-hbo-opleiding Intern Begeleider op Hogeschool KPZ. Daarnaast werkt zij bij de associate degree Pedagogisch Educatief Professional.

LITERATUUR

Andersen, I., Uiterwijk-Luijk, L. & van der Vloed, K. (2022).

Woorden, waarden en werkelijkheid; leidinggeven aan waardengericht werken in scholen. Huizen: Pica

Charif, S. (2024). *Een verborgen dynamiek binnen de school; over de invloed van teacher self-efficacy en collective teacher efficacy op de kwaliteit van ons onderwijs.* Rotterdam: SC Consultancy

Ericsson E. & Pool, R. (2016). *Piek, haal het beste uit jezelf.* Amsterdam: Spectrum

Goodrich, J. (2024). *Responsive coaching; evidence-informed instructional coaching that works for every teacher in your school.* Woodbridge: John Catt

LBBO. (2022). *De beroepsstandaard voor de intern begeleider als Kwaliteitscoördinator.* Huizen: Pica

Rijksoverheid. (2024). *Beleidskader: "Met elkaar voor alle kinderen en jongeren werken aan een inclusieve leeromgeving".* Geraadpleegd op 22 oktober 2025, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2024/05/10/bijlage-11-beleidskader-definiering-inclusief-onderwijs>

Sherrington, T. (2025). *De principes van Rosenshein.* Culemborg: Telos

Staal, M., Tjallema, M. & van Velthoven, B. (2023). *Inspirerend begeleiden, de intern begeleider als aanjager van onderwijskwaliteit.* Den Haag: Acco

Wienen, B. (2023). *Van individueel naar inclusief onderwijs; pleidooi voor minder labels en meer aandacht voor de kracht van onderwijs.* Dordrecht: Instondo

Willingham, D.T. (2023). *Waarom leren niet vanzelf gaat; 10 inzichten voor de leerkracht.* 's Hertogenbosch: Gompel&Scavina

Reacties van studenten afgestudeerd in 2025:

'De opleiding heeft me veel nieuwe energie gegeven. Ik vind nu mijn weg en weet welke KC'er ik wil zijn.'

'Ik durf en kan nu kritische en prikkelende vragen stellen, waarmee ik de leraar aan het denken zet.'

'Deze opleiding heeft me veel eye-openers gegeven, niet alleen in de KC rol maar vooral ook als persoon.'

'Ik kan nu mijn positie pakken en kan collega's inspireren.'

'Ik ben veel standvastiger geworden in mijn taak en rol.'

'Ik ben echt tot bloei gekomen in mijn rol, ik ben echt gelukkig!'

EEN NIEUW CURRICULUM, HOE GAAT HET NU?

‘De drie B’s en de vijf impulsen, weten jullie nog?’ ‘Ja, ja’, klinkt het uit de monden van de studenten, terwijl ze hun foto’s erbij pakken van de stage bij het jonge kind. Ze gaan in hoeken aan de slag om de ontwikkeling van het jonge kind verder onder de loep te nemen. De herkenning is groot, het enthousiasme voelbaar. De studenten zijn inmiddels beland in het tweede jaar van het vernieuwde curriculum, waarin de ontwikkeling van het jonge kind centraal staat.

De tweedejaars studenten werken aan de beroepstaken Spel en thematiseren (HO3SPEL) en Beredeneerd aanbod bij jonge kinderen (HO3JONG) – nieuwe namen, nieuwe beroepstaken, maar met dezelfde kern als voorheen: het jonge kind leren kennen, begrijpen hoe ontwikkeling verloopt en weten hoe je daar als leraar bewust invloed op kunt uitoefenen. En dat vanuit verschillende perspectieven.

VAKGEBIEDEN IN VERBINDING

Binnen deze beroepstaken worden de verschillende vakgebieden van de pabo geïntegreerd aangeboden. Dat vraagt samenwerking van docenten. Zo bouwen studenten bij pedagogiek verder op de vijf impulsen, die ze eerder bij rekenen al hebben leren kennen. De docent pedagogiek zegt dan ook in de klas: ‘Dit hebben jullie al bij rekenen gehad, toch?’ Docenten hebben weet van elkaar doelen, sluiten aan op de inhoud van elkaars lessen en leren elkaars vaktaal te spreken.

Een lokaal verder klinkt muziek. De studenten bewegen door de ruimte op de maat van het lied, een lied waarin ook rekenkundige elementen verstopt zitten. Op die manier komen muziek, rekenen, taal en beweging op een natuurlijke manier samen. Alles draagt bij aan die ene missie: het jonge kind in zijn ontwikkeling zo rijk mogelijk stimuleren.

LEREN OVER JEZELF ÉN OVER DE ANDER

Weer een deur verder volgt een les binnen de vormingslijn, waarin niet het kind, maar de student zelf centraal staat. Wie ben ik als leraar? Wie ben ik in de school, met deze leerlingen en dit team? Wie ben ik en wie wil ik zijn in deze maatschappij?

In deze lessen werken de tutor en de ZEE-docent (Zingeving, Ethiek en Esthetiek) samen om studenten vanuit verschillende perspectieven te laten kijken naar hun eigen ontwikkeling. Zo ontstaat een leeromgeving waarin ruimte is voor reflectie, identiteit en zingeving. Dat wat van studenten gevraagd wordt bij de kinderen - zien wie jij bent, wie de ander is en hoe je aansluit bij die ander - wordt in de opleiding ook met studenten vormgegeven.

STERKE VERBINDING TUSSEN THEORIE EN PRAKTIJK

In voltijd 1 is het nieuwe curriculum vorig jaar al ingevoerd. In zowel het eerste jaar als het tweede jaar lopen studenten twee dagen per week stage. Dat zorgt voor een stevige verbinding tussen theorie en praktijk. Wat ze in de opleiding leren, kunnen ze direct toepassen op hun stageschool. Wat ze in de praktijk ervaren, brengen ze terug naar de opleiding. Daar reflecteren ze op die ervaringen en krijgen ze handvatten om verder te groeien. Zo versterkt het leren in de opleiding en het leren in het werkveld elkaar voortdurend.

VERBETERINGEN DOOR FEEDBACK

De opleiding wordt regelmatig geëvalueerd en dat leidt tot verbeteringen. De input van studenten en basisscholen speelt voor de verdere ontwikkeling van het curriculum een belangrijke rol. Door continu feedback te vragen, te luisteren en te evalueren, blijft de opleiding scherp in de keuzes die ze maakt. De ontwikkeling van het curriculum is daardoor een levend proces waarin ruimte is om bij te sturen en te verbeteren.

Een concreet voorbeeld van die doorontwikkeling is de invulling van de vormingsweken. Studenten gaven aan niet goed te weten wat het nut en de noodzaak ervan was. Inmiddels kennen we drie vormingsweken met een duidelijk overkoepelend thema, passend bij de leeruitkomsten van het betreffende studiejaar. Vormingsweek 1 draait om 'ik en de klas', week 2 om 'ik en de ander' en week 3 om 'ik en de wereld'. In deze weken staan ontmoeten, communicatie, vitaliteit, veerkracht, multiperspectiviteit en professionele groei centraal. De weken zijn nu helder opgebouwd met bijpassende workshops, sprekers en activiteiten.

Ook de studiegids is vernieuwd. Nu de verbinding tussen theorie en praktijk nadrukkelijker wordt gelegd, vragen we meer van zowel studenten als de stageschool. Studenten voeren opdrachten uit vanuit de opleiding en nemen ervaringen uit de praktijk weer mee terug de opleiding in. Heldere communicatie is daarbij essentieel. In de nieuwe studiegids staat beschreven welke opdrachten studenten wanneer in de praktijk uitvoeren, met welk doel en hoe deze aansluiten bij de beroepstaken.

Daarnaast is er in deze gids aandacht voor de manier waarop we interprofessioneel samenwerken in de praktijk. Zowel het werkveld als de studenten vroegen hierom en hier hebben we gehoor aan gegeven.

Beide voorbeelden laten zien hoe we feedback van studenten en het werkveld benutten om samen te blijven bouwen aan een sterkere opleiding.

VAN PABO 1 TOT PABO 4: BOUWEN AAN GROEI

Al vanaf het eerste jaar maken studenten kennis met alle vakgebieden binnen beroepstaken. Iedere beroepstaak sluit af met een passende toetsvorm, zoals portfolio's, praktijkopdrachten, presentaties en reflecties. Door die toetsen leren studenten vanaf het begin integratief denken en handelen. De wereld is niet op te delen in aparte vakjes, onze opleiding ook niet.

Volgend jaar wordt het nieuwe semester 5 (het begin van leerjaar 3) geïmplementeerd. Daarin ligt de focus op omgaan met verschillen. Studenten lopen ook dan twee dagen per week stage en werken aan drie beroepstaken: één rondom rekenen, één rondom taal en één met de titel Communiceren en signaleren, waarin oudergesprekken, interprofessioneel samenwerken en werken met digitale volgsystemen centraal staat.

SAMEN LEREN, SAMEN PLEZIER MAKEN

Het is hard werken, voor studenten én docenten. Nieuwe lessen, nieuwe materialen, nieuwe vormen van toetsing, maar die vernieuwingen en die samenwerking zorgen ook voor energie, creativiteit en plezier. Want of het nu gaat om de drie B's in H03SPEL, het prentenboek in H03JONG of intervisie bij Vorming: het draait uiteindelijk altijd om ontwikkeling. Van kind, van student, en van de opleiding zelf.

OVER DE AUTEUR

Anouk Scholtens is onderwijskundig leider van de bacheloropleiding op Hogeschool KPZ.

KPZnext voor professionals

Je werkt als leraar, pedagogisch professional of leidinggevende in het onderwijs of kindcentrum. Je wil jezelf blijven ontwikkelen, je kennis verbreden, de diepte in om je op bepaalde gebieden te specialiseren. Je wil ook op de hoogte zijn van de laatste ontwikkelingen binnen jouw vakgebied, niet alleen vandaag, maar ook in de toekomst. Voor al deze wensen biedt KPZnext een opleiding op maat.

Taalcoördinator

Als taalcoördinator taal bewaakt je de kwaliteit van het taalonderwijs, je bent vraagbaak voor het team en inspirator op het gebied van taal- en leesonderwijs. Je bent bovendien degene die de veranderingen planmatig aanpakt. Eén op de vier basisscholen heeft een taalcoördinator. Deze functie is niet meer weg te denken uit het onderwijs. In de post-hbo-opleiding Taalcoördinator krijg je inzicht in recente ontwikkelingen op het gebied van de basisvaardigheden mondelinge taalontwikkeling, schrijven (dat wil zeggen tekstschrijven) en lezen.

kpz.nl/studeren/taalcoordinator/

Start: januari 2026

NOVO- procesbegeleider

Veranderen, aanpassen, vernieuwen, ontwerpen.... Draait niet heel veel in organisatie om de processen? Hoe pak ik dat aan? Welke interventies zorgen voor het gewenste effect? De post-hbo-opleiding is voor die professionals die een rol willen spelen in de begeleiding van veranderings- en ontwikkelingsprocessen in het onderwijs en in organisaties.

kpz.nl/studeren/novo-opleiding

Start: februari 2026

Rekencoördinator

Iedere school verdient een goed opgeleide rekencoördinator. Het reken-wiskunde onderwijs is volop in beweging. Scholen staan hierbij voor belangrijke keuzes. Als rekencoördinator lever je een wezenlijke bijdrage aan de reken-wiskundige ontwikkeling binnen de school. In de post-hbo-opleiding Rekencoördinator is aandacht voor beproefde vakdidactische inzichten en leerlijnen in het reken-wiskundeonderwijs binnen de domeinen getallen, verhoudingen, verbanden, meten en meetkunde.

kpz.nl/studeren/rekencoordinator/

Start: februari 2026

Leidinggevende IKC

Wil je je als leidinggevende verder ontwikkelen? Meer dan alleen primair onderwijs. Als leidinggevende van een IKC ben je de schakel tussen onderwijs en opvang. Steeds meer werkt het primair onderwijs samen met lokale en regionale organisaties en de kinderopvang. Hierdoor zijn er veel kindcentra ontstaan. Als leidinggevende vraagt dit om specifieke vaardigheden en kennis van leiderschap. Je kan richting geven aan het kindcentrum en een teams van leraren, pedagogisch medewerkers en specialisten.

<https://www.kpz.nl/studeren/leidinggevende-integraal-kindcentrum/>

Start: januari 2026

NIEUWE KERNDOELEN VOOR KUNST EN CULTUUR

EN WAT BETEKENEN DIE VOOR DE BACHELOR VAN DE PABO?

Op hogeschool KPZ wordt al jaren het vak drama gegeven. Het maakt onderdeel uit van het grotere leergebied Kunst en Cultuur, waar ook muziek en beeldende vorming deel van uitmaken. In november 2025 worden de nieuwe kerndoelen van Kunst en Cultuur gepubliceerd. Daarin spreekt de SLO niet meer van drama, maar van theater; een ander begrip, met een andere lading. En zo zijn er meer veranderingen doorgevoerd in de nieuwe kerndoelen. Vanaf 2027-2028 worden scholen geacht ermee te kunnen werken. Wat behelzen de kerndoelen en wat betekent dat voor de pabo, waar studenten worden opgeleid die ook met deze doelen zullen gaan werken?

Zodra ik in gezelschappen vertel dat ik theater en dans geef hoor ik veel collega's uit het onderwijs zeggen dat het zo goed is voor de kinderen. Dat 'het', daar is het me nou net om te doen, want waar hebben we het dan over? Zelf vind ik het waardevol dat een kind zich leert uiten, expressie kan tonen, kan communiceren en samenwerken op een andere manier dan alleen verbaal; dat het kan ontdekken, vallen en opstaan. Zo gezien, dekt het begrip 'drama' wellicht meer de lading dan 'theater'. Hoe staan de nieuwe kerndoelen tegenover deze opvatting?

In *De effecten van kunst- en cultuuronderwijs in het PO* (Hoogeveen & Konings, 2025) wordt gesteld dat leerlingen door kunst- en cultuuronderwijs kennis, inzicht en vaardigheden ontwikkelen gerelateerd aan de verschillende kunst disciplines: 'Ze leren kunst te maken en mee te maken: te verbeelden en te beleven. Ze leren op eigen werk en op werk van kunstenaars te reflecteren.

Daardoor leren leerlingen zich kritisch te verhouden tot cultuuruitingen, deze te interpreteren en te plaatsen in een breder perspectief'. Ze stellen verder op basis van onderzoeken dat kunst- en cultuuronderwijs bijdraagt aan de algemene en persoonlijke vorming, zoals de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen, maar dat het ook een bijdrage kan leveren aan andere vakgebieden. Denk aan taal of geschiedenis. Het maakt al lange tijd deel uit van het onderwijs.

Het is de taak van team Kunst en Cultuur om onze studenten klaar te stomen om met de kerndoelen te werken. In de nieuwe kennisbases Kunst en Cultuur wordt toegelicht wat studenten moeten leren om die kerndoelen vorm en inhoud te geven. En die vormen een hele uitdaging.

Theaterbeleving voor kinderen.

DE KERNDOELEN KUNST EN CULTUUR

Binnen de nieuwe kerndoelen wordt onderscheid gemaakt in drie domeinen waar zeven doelzinnen aan zijn gekoppeld.

- **Artistiek creatief vermogen:** de leerling ontwikkelt artistiek creatief vermogen, zet maak-en denkstrategieën in en onderzoekt de betekenissen van kunst en cultuur.
- **Maken en betekenis geven:** de leerling drukt zich individueel en in samenwerking uit in verschillende kunstvormen en gebruikt daarbij verschillende technieken en vaardigheden.
- **Meemaken en betekenis geven:** de leerling neemt deel aan culturele activiteiten en kan daarop reflecteren; daarnaast verkent de leerling het ontstaan van kunstzinnige en cultuurhistorische uitingen.

Eén en ander houdt in dat er meer van een leraar wordt gevraagd ten aanzien van bijvoorbeeld materiaalkeuze, zicht op het creatieve proces, het aanbieden van ambachten en het reflectievermogen van de kinderen bij het bezoeken van een voorstelling of een tentoonstelling. Dat gaat veel verder dan het ontwerpen en uitvoeren van creatieve lessen.

Over het belang daarvan heeft hoogleraar Cultuureducatie Edwin van Meerkerk in zijn inaugurele rede Sabotage. Wat we doen als we cultuureducatie doen het volgende gezegd: 'Vanuit de cultuurwetenschappen proberen we voortdurend dat binaire denken, mensnatuur, man-vrouw, goed-slecht, te doorbreken en te laten zien dat wat er in de tussenruimte tussen zwart en wit en plus en min gebeurt minstens even belangrijk is. Wat gebeurt er tussen de docent en de leerling? Wat gebeurt er tussen de eerste confrontatie met een culturele uiting – een symfonie, een stuk graffiti – en het moment dat we dat categoriseren als kunst of cultuur, als mooi of lelijk? Mijn vraag is: hoe kunnen we het leren van cultuur beschrijven vanuit deze verbinding met de wereld?'

DE WERELD IN DE WERELD

De verbinding met de wereld zouden we kunnen leggen door cultuur aan andere vakgebieden te verbinden. Door het aanleren van theaterwerk-vormen en door studenten te leren hoe een theateractiviteit is opgebouwd, wordt het vaak helder dat er verbinding is met bijvoorbeeld taal en jeugdliteratuur, wereldoriëntatie en burgerschap. Dat betekent dat de student niet zozeer een geïsoleerde theaterles ontwerpt en uitvoert in de basisschool,

maar theateractiviteiten zal bedenken die aansluiten bij een ander vak; theater dus als middel. Maar de praktijk in het werkveld laat ons wat anders zien; de studenten zien weinig voorbeelden van hoe theater in de klas wordt ingezet. In de praktijk wordt er voornamelijk in de onderbouw gewerkt met theater, maar van wat wij de studenten leren in onze lessen op de pabo, wat wij 'preachen', daarvan is meestal maar weinig terug te zien in overige groepen in het basisonderwijs.

DE PRAKTIJK

Dat het ook anders kan, en hoe waardevol dat kan zijn, blijkt uit het volgende voorbeeld. Samen met Gertrude Pieters, muziekdocent op Hogeschool KPZ, ondersteun ik een Integraal Kindcentrum met veel kinderen met Nederlands als tweede taal bij muziek-, theater- en dansactiviteiten. Wij sluiten aan bij de thema's die de school uitkiest op basis van de methode voor wereldoriëntatie waarmee de school werkt, bijv. 'Kijk op groei' of 'slavernij'. We nemen deel aan vergaderingen met het team en geven lessen in aanwezigheid van de leraren. We wisselen op die manier veel ideeën uit. Gertrude en ik zorgen ervoor dat studenten uit de voltijd- en deeltijdpabo de mogelijkheid hebben om de lessen te bekijken, nemen videomateriaal op en geven lessen vorm op basis van de thema's. Door de samenwerking tussen leraar en vakdocent worden de lessen inhoudelijk besproken en worden er verwachtingen uitgesproken. De kinderen zijn enthousiast en maken mooie scènes of een mooi muziekstuk, gerelateerd aan het thema. We evalueren de lessen van het thema en omdat de leraar altijd aanwezig is geweest kunnen de lessen opnieuw worden uitgevoerd, maar dan door de leraren zelf. Als wij weg zijn, zijn de leraren hopelijk voldoende geïnspireerd en hebben zij voldoende bagage om hun weg te vinden in muziek- en theatereducatie.

Om de scholen aan te sporen om volgens de nieuwe kerndoelen te gaan werken, modelen wij veel. We geven zelf voorbeelden door middel van trainingen en filmpjes. Met een paar (oud-)studenten van de Hogeschool KPZ die naast basisschoolleraar ook vakdocent zijn in het domein Kunst en Cultuur, is onder de werktitel Blauw Paard een alliantie opgericht die daar zorg voor wil gaan dragen. Aan het begin van dit artikel noemde ik 'het'; dat 'het' zo goed is voor leerlingen. Het gaat niet alleen maar over de les, maar om vorming van de kinderen en dus om alles daaromheen: wat is de wereld van de leerling, hoe werkt zijn of haar creativiteit, welke smaak ontwikkelt een kind? Het helpt ook om daar goede voorbeelden uit de kunst- en cultuurwereld bij

te halen en met de kinderen te reflecteren. De leraar moet erop voorbereid zijn dat te kunnen begeleiden en dus ook zelf over nadenken over al die aspecten. En nee, dat is nu vaak niet direct voor een school een hoge prioriteit maar we horen steeds meer de roep vanuit het werkveld om mee te denken over een nascholing of een training op het gebied van Kunst en Cultuur.

De hete adem van de nieuwe kerndoelen wordt weliswaar nog niet gevoeld, maar het is goed dat we onze studenten en het werkveld voorbereiden om met de kerndoelen te gaan werken: dat vraagt meer dan af en toe een creatieve les. We zijn gezamenlijk aan zet onze nieuwe generatie leraren op te leiden vanuit het gedachtengoed achter deze kerndoelen. We zullen dat terugzien in de nieuwe kennisbasis Kunst en Cultuur die wordt opgeleverd eind 2026. Daarin staat beschreven wat studenten zullen moeten leren in de opleiding. En ook het werkveld zal daarin moeten groeien.

Hogeschooldocent theater. Ik moet er even aan wennen, maar het dekt toch echt meer de lading. Theater is een ambacht, theater is een fantastisch middel om leerlingen te leren zich uit te drukken, samen te werken, in te leven in een ander (denk aan een historisch figuur...!), te werken met en reflecteren op goede voorbeelden.

De nieuwe kerndoelen vragen van leraren meer aandacht voor alle kunstdisciplines en hoe die in te zetten in waardevol onderwijs; we moeten gezamenlijk op zoek naar die practice voor een nieuwe preach.

OVER DE AUTEUR

Hanneke van Laanen is hogeschooldocent theater op Hogeschool KPZ.

LITERATUUR

- Hoogeveen, K. & Konings, F. (2025). *De effecten van kunst en cultuuronderwijs*. Geraadpleegd via <https://www.onderwijskennis.nl/kennisbank/de-effecten-van-kunst-en-cultuuronderwijs>
- Van Meerkerk, E. (2024). *Sabotage. Wat we doen als we cultuureducatie doen*. Radboud Universiteit.

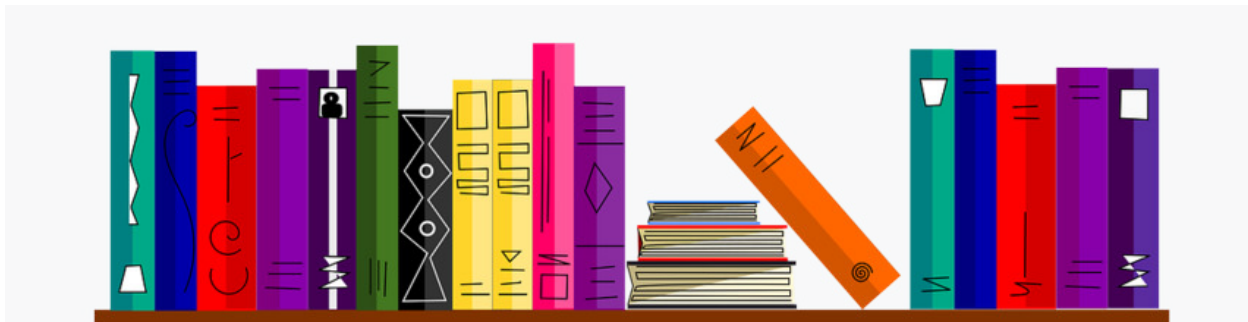
GOLDEWIJK MAAKT INDRIJK MET EEN DYSTOPISCH SURREALISTISCH VERHAAL

Voor deze recensie heb ik lang getwijfeld welk boek ik zou recenseren. Eerst had ik bedacht om *Er vloog een vliegje in de vla* door Bette Westera te recenseren. Een onderhoudende dichtbundel over voeding met frisse illustraties. Er zitten typische taalkundige grapjes in van Westera en het is informatief, alleen was ik niet helemaal enthousiast door het boek. Naast deze dichtbundel heb ik *De prins die licht gaf* door Edward van de Vendel overwogen. Een dun, zeer rijk sprookje met prachtige illustraties van Martijn van der Linden. Maar deze combinatie heb ik al wel vaker besproken. In mijn lokale boekhandel had ik *Albatros* door Yorick Goldewijk voor mij klaar laten leggen en toen ik het boek op ging halen, sprak ik de eigenaar van de boekhandel. Zij gaf aan dat ze wat twijfels had over *Albatros*: 'Films die nergens draaien vond ik fantastisch, maar dit boek. Ik weet niet zo goed wat ik van dit boek vind.' Dit intrigeerde mij en ik ben uiteraard meteen gaan lezen en ik kwam er al snel achter dat dit boek interessant genoeg is om een recensie aan te wijden. Het is daarnaast zeer geschikt om over te praten met elkaar: wat betekent het verhaal en waar gaat dit nu daadwerkelijk over?

Yorick Goldewijk won in 2022 met *Films die nergens draaien* een gouden griffel. Het boek is een enorm succes en geliefd bij velen. Het balanceert op de rand van realiteit en fantasie, het verhaal speelt zich af in onze wereld, maar er gebeuren dingen die in onze wereld niet kunnen. Het heeft een verrassend plot en is beeldend geschreven. Het kost mij bijvoorbeeld weinig moeite om de ruimte, de bioscoop en de algehele sfeer uit *Films die nergens draaien* voor de geest te halen. Diezelfde elementen zijn terug te zien in *Albatros*. Dit dystopische surrealistische verhaal kan in het rijtje gezet worden van *Quotum* van Marloes Morshuis en *De Hongerspelen* van Suzanne Collins, alleen is *Albatros* geschikt voor de iets jongere lezers vanaf twaalf jaar.

ALLES IS OPEENS ANDERS

De dertienjarige Abel wordt wakker en hij weet meteen dat er iets anders is. Zijn eerste gedachte is dat het noorden een aanslag heeft gepleegd. Het noorden en zuiden is al een tijd in oorlog met elkaar. Het is zo stil en het is al licht wanneer hij wakker wordt, wat is er aan de hand? Al snel komt Abel erachter dat iedereen in dieren lijkt te zijn veranderd. Zijn moeder is een hert, zijn vader een hond, de buurvrouw een kat, de buurman een beer en een vriendje een konijn. Hij is verbaasd dat hij zelf geen dier is en gaat op zoek naar andere mensen.

‘Ik denk dat we een of ander avontuur in gaan duiken en dat we hopelijk mensen vinden en verder weet ik niks, maar we gaan het gewoon doen.’ (p.86)

Hij vindt uiteindelijk een ander mens aan de andere kant van de rivier, aan de vijandelijke kant, in het noorden. Daar ontmoet hij Kat (Katharina), een cynisch en boos meisje van vijftien jaar. Kat en Abel lijken samen de twee enige overgebleven mensen. Grappig is dat ze beiden als mens diereennamen hebben, Kat noemt Abel namelijk ‘Marmot’. Waar Abel wat naïef lijkt en bangig, is Kat de ondernemende en felle van de twee. ‘Alles aan haar is zwart: haar haar, haar schoenen, haar broek, haar T-shirt, zelf haar ogen leken zwart. Alles aan haar was zwart, behalve haar bleke gezicht en twee piepkleine roze oorknopjes.’ (p. 89) Abel kan niet een grotere tegenstelling zijn met zijn ‘roomwitte wangetjes’, smalle schouders en magere kromme benen. (p.90)

Omdat ze allebei het idee hebben dat ze toch echt samen de laatste twee mensen zijn gaan ze samen op reis. Kat wil graag de zee zien, daarvoor moeten ze 1500 kilometer afleggen. Ze vinden een Vespa, nemen een slang mee om benzine af te tappen van auto’s en gaan onderweg. Zullen ze onderweg nog mensen tegenkomen? Of zijn ze de laatste twee die over zijn?

PERSPECTIEVEN IN OORLOGSTIJD

De roadtrip van Kat en Abel impliceert een avonturenverhaal, maar er zijn ook diepere lagen en boodschappen in het boek. De verhouding tussen de noorderlingen en de zuiderlingen lijkt verdacht veel op oorlogen en conflicten in onze wereld. Abel roept op een gegeven moment dat noorderlingen kinderen stelen, dat zij hun water vergiftigen, dat zij hun straten opblazen en dat ze hun land afpakken. Kat reageert woedend en geeft haar perspectief: “Óns land!? riep Kat uit. ‘Wij woonden hier al in de steentijd, in de oudheid! Jullie zijn hier gekomen en walsten gewoon over ons heen, alsof het de normaalste zaak van de wereld was! En wij stelen geen kinderen, jij bent gewoon zo dom dat je in die fake-news-shit trapt met je domme hoofd!’ (p.91)

Tijdens hun reis komen ze het eerst lang het dorp Strusse. Abel kent dat als het dorp waar terroristen zich schuilhielden. Dat dorp is vanuit het zuiden in een half uur helemaal weggevaagd. Abel schrikt van de puinhoop waar ze doorheen rijden. ‘Als zuiderling schaamde hij zich tegenover een noorderling.

Natuurlijk kon hij zeggen dat noorderlingen ook hún huizen opbliezen, dat er ook honderden onschuldige mensen aan hún kant waren omgekomen. Maar wat wilde hij daar dan mee zeggen? Dat het daarom geoorloofd was?’ (p.149) Abel was opgegroeid in een omgeving waar noorderlingen per definitie slecht waren en tijdens deze rit komt hij erachter dat dat het niet zo ongenueanceerd is als hij altijd heeft geloofd. Later hebben Kat en Abel een enorme discussie over Strusse. Kat confronteert Abel met Strusse en eist dat hij spijt betuigt.

‘Ik heb daar toch niets mee te maken gehad?’

‘Tuurlijk wel. Je kunt niet doen alsof het niets met jou te maken heeft, Abel. Dat mag niet. Jullie hebben er bommen op gegooit. De zuiderlingen. Jij hoort daar ook bij.’

‘Zo werkt dat toch niet? Ik heb daar toch niks over te zeggen?’

‘Heb je er afstand van genomen? Ben je de straat opgegaan? Heb je uit het raam geroepen dat je er niet mee eens bent?’ (p.164)

Abel gaat nog in discussie dat de noorderlingen zichzelf opblazen in het zuiden en dat zij terroristen zijn. Kat legt vervolgens uit dat het een reactie is, alle hoop was vervlogen en dus gebeurde dat soort dingen.

Wat Goldewijk hier doet is beide perspectieven heel scherp neerzetten en dat leidt tot nadenken. Is dit een verwijzing naar het conflict in Gaza? Of de onrust in de wereld in het algemeen, met terroristische aanslagen?

Aan het eind van het avontuur zijn Abel en Kat het erover eens: 'Wij denken eigenlijk dat het misschien maar beter is dat de mensheid voorgoed zal verdwijnen,' zei ze al schrijvend. 'Maar we vinden het ook heel erg. Want mensen zijn misschien afschuwelijk, maar ook fantastisch.' (p.227)

WERVELENDE COMPOSITIE

Het boek bestaat uit drie delen:

- deel 1 Het einde van de wereld;
- deel 2 Zon en aarde;
- deel 3 Als je alle haat van liefde aftrekt.

Wat ik knap vind aan het verhaal is dat ik tijdens het lezen echt geen enkel idee had hoe het verhaal zou aflopen. De compositie van dit verhaal is verrassend en zit zorgvuldig in elkaar. Een fantastisch wervelend verhaal. Ik had het alleen nog krachtiger gevonden als deel 3 er niet was geweest. Wat vind ik het jammer dat Goldewijk dat nog heeft toegevoegd. Ik snap het wel, omdat het een jeugdboek is, maar toch denk ik dat het zonder ook had gekund. De ouders van Abel en Kat zijn natuurlijk ook in dieren veranderd, maar daar wordt best makkelijk overheen gestapt lijkt het. Natuurlijk is het minder interessant om met twee depressieve kinderen mee te lezen, maar de manier waarop zij omgaan met het ontbreken van familie is wel wat onrealistisch. Tegelijkertijd is het te verklaren omdat het een jeugdboek is, het uitgebreid stilstaan bij het verlies van alle familie kan wellicht wat te heftig zijn.

Mijn vaste boekverkoper wist niet zo goed wat ze ervan vond en ik snap het. Ik denk wel dat dit boek in de prijzen gaat vallen door de beeldende schrijfstijl, het vernieuwende onderwerp en de gewaagde vorm voor kinderen. Er is sprake van een zekere gelaagdheid en een spannende compositie. Alleen dat laatste deel... ik raad aan om dat niet te lezen, het eindigt echt fantastisch wanneer je stopt bij het einde van deel twee. Ik beloof je dat je het dan voldaan, met een zucht en wellicht een traan, dicht kan slaan.

LITERATUUR

Yorick Goldewijk (2025). *Albatros*. Uitgeverij Ploegsma
Voor kinderen vanaf twaalf jaar.

OVER DE AUTEUR

Boukje Bruins is hogeschooldocent taal op Hogeschool KPZ.

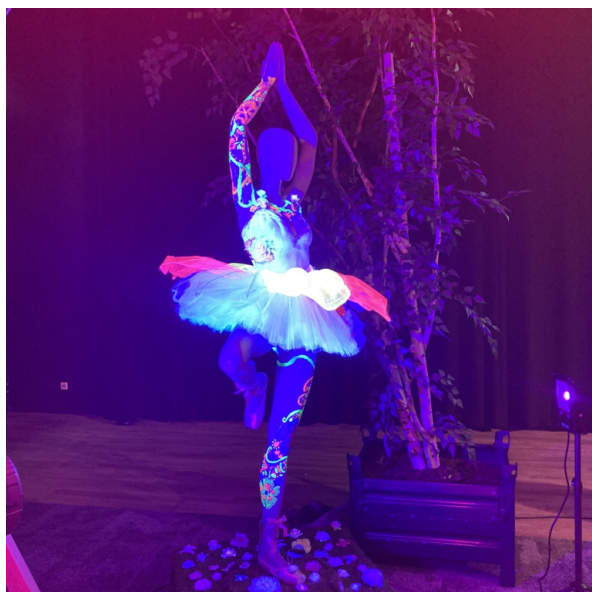
VAN LICHTKUNSTWERK TOT MOBIELE ZWERFAFVALFABRIEK – VANZELFSPREKEND TECHNIEK

‘Techniekonderwijs zou net zo vanzelfsprekend moeten zijn als lezen, schrijven en rekenen.’ Het was het antwoord van Toon van Dijk, gedeputeerde van Flevoland, op de vraag hoe hij de toekomst van het techniekonderwijs ziet. Tijdens de opening op 31 oktober van het Techkwadraat Flevo Event in Luchtvaartmuseum Aviodrome, bij Lelystad, maakte hij duidelijk hoe groot het belang is van techniekonderwijs. Tekorten op de arbeidsmarkt, een groeiende zorgvraag, de noodzaak om woningen te bouwen en het behouden van technisch talent voor de regio vragen om inspirerend techniekonderwijs. Activiteiten vanuit Techkwadraat kunnen daar een waardevolle bijdrage aan leveren.

Tijdens het applaus voor Toon van Dijk gingen zijn woorden nog een keer door mijn hoofd. Ik dacht aan mijn rit naar het evenement: over de IJssel, onder het Veluwemeer door, langs de polders, windmolens en de opstijgende vliegtuigen van Lelystad Airport. Het besef kwam dat alles op deze plek, van landschap tot hangar, het resultaat is van techniek. Of moet ik zeggen: vanzelfsprekend het resultaat van techniek.

AMBITIES EN UITDAGINGEN

Het evenement werd georganiseerd door de Provincie Flevoland, samen met betrokkenen uit het onderwijs, bedrijfsleven en de overheid. De bedoeling ervan was te laten zien hoe de vier regio's - Almere, Lelystad, Dronten en Noordelijk Flevoland - invulling geven aan hun plannen om het technologieonderwijs de komende jaren te versterken.

Gedeputeerde Toon van Dijk (rechts)

Mobiele zwerfafvalfabriek

Ondanks de verschillen tussen de regio's, zijn de doelstellingen en ambities opvallend vergelijkbaar, zo bleek uit de presentaties. Alle regio's willen leerlingen inspireren, hun nieuwsgierigheid prikkelen en techniek zichtbaar maken in de klas en daarbuiten. Een belangrijk uitgangspunt daarbij is samenwerking: gebruikmaken van netwerken en initiatieven die er al zijn en de kracht van elkaar benutten.

De regio's zijn zich ook bewust van de uitdagingen. Hoe doorbreek je de soms hardnekkige beeldvorming over techniek? Hoe bereik je een brede en diverse groep leerlingen? En hoe zorg je ervoor dat deelname voor scholen haalbaar en aantrekkelijk blijft? Tijdens het event bleek dat daar volop over wordt nagedacht en dat er al veel gebeurt. Van lichtkunst tot mobiele zwerfafvalfabriek; een paar inspirerende voorbeelden uit de regio's:

- Tijdens de vierde editie van het Alluminous lichtkunstfestival in Almere hebben basisschoolleerlingen meegewerkt aan het ontwerpen van een lichtkunstwerk, een mooie combinatie van kunst en technologie;
- Tijdens het evenement Techniek Tastbaar kregen leerlingen uit groep 7 en 8 in Noordelijk Flevoland een kijkje achter de deuren van verschillende

bedrijven. Door middel van diverse workshops ontdekten zij wat bedrijven doen en maken;

- Om techniek in de regio zichtbaar te maken, heeft Noordelijk Flevoland Het Stoere Beroepen Boek uitgebracht. Daarmee laten ze zien hoe veelzijdig en waardevol technisch en praktisch werk in de regio is. Zie <https://sto-noordelijkflevoland.nl/ontdek-de-stoere-beroepen-in-noordelijk-flevoland/>;
- In de regio Dronten wordt geëxperimenteerd met activiteiten die het bewustzijn rond stereotypering bij zowel leraren als leerlingen vergroten. Rolmodellen worden ingezet om bij te dragen aan een eerlijker beeld van techniek;
- De provincie Flevoland biedt via het platform Talent Kleurt Flevoland actuele vraagstukken aan waarin jongeren samenwerken met experts uit de regio. Zo maken zij kennis met de maatschappelijke en technologische uitdagingen waar de provincie aan werkt. Zie <https://www.flevoland.nl/dossiers/talent-kleurt-flevoland>
- In Lelystad bouwden leerlingen samen met Flevobike aan een mobiele zwerfafvalfabriek. Leerlingen uit het voortgezet onderwijs geven daarbij workshops op basisscholen over het recyclen van plastic: van verzamelen en versnipperen tot smelten en hergebruiken voor de 3D-printer;

Niet alleen in Flevoland, maar ook in de rest van Nederland worden allerlei activiteiten vanuit Techkwadraat georganiseerd: van het volgen van webinars tot het lenen van leskisten, van het deelnemen aan bedrijfsbezoeken tot het oplossen van actuele vraagstukken.

WAT IS TECHKWADRAAT?

Techkwadraat is een landelijke subsidieregeling die scholen, bedrijven en buitenschoolse leeromgevingen (zoals musea, bibliotheken en kinderopvang) ondersteunt bij het versterken van het technologieonderwijs. De regeling heeft als doel leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs te laten kennismaken met (natuur)wetenschap, techniek, technologie en ICT. Daarbij ligt de nadruk op het stimuleren van samenwerking: voortbouwen op bestaande netwerken, nieuwe verbindingen leggen en leren van wat werkt. Zo krijgt iedere leerling de kans om zijn of haar talenten op bètagebied te ontwikkelen. Niet alleen in Flevoland maar in heel Nederland hebben regio's een goedkeuring gekregen op hun aanvraag. In maar liefst 56 regio's kunnen samenwerkingsverbanden in ieder geval tot en met 2028 aan de slag.

WIL JE MEEDOEN?

Als je werkzaam bent op een school, dan is de kans groot dat jouw organisatie al onderdeel is van een samenwerkingsverband. Kijk op <https://techkwadraat.nl/doe-mee> voor meer informatie over de plannen in jouw regio en om te zien op welke manier je kunt aansluiten.

Laat je inspireren en doe mee, zodat het ontwikkelen van interesse voor techniek en technologie voor alle leerlingen mogelijk wordt. Vanzelfsprekend, uiteraard.

OVER DE AUTEUR

Randy Bosch is als hogeschooldocent natuur en techniek verbonden aan Hogeschool KPZ en betrokken bij planvorming en aanvraag Techkwadraat regio Dronten.

INCLUSIEF LEIDERSCHAP IN HET INTEGRAAL KINDCENTRUM (IKC) SAMEN WERKEN AAN EEN WIJ-GEVOEL

Er openen in Nederland steeds meer integrale kindcentra (IKC's) met als belangrijkste doelen het creëren van een doorgaande leerlijn, inclusie van alle kinderen ter bevordering van gelijke kansen en het creëren van een innovatief curriculum dat gericht is op de brede ontwikkeling van kinderen (Oostdam et al., 2014). Dat vraagt om interprofessionele samenwerking tussen de verschillende professionals uit onderwijs, opvang en jeugdhulp. Dat gaat niet vanzelf. Hoe kan het wel?

In de praktijk blijkt interprofessioneel samenwerken best een uitdaging. Er is vaak een gebrek aan communicatie en een gezamenlijke visie (Verheijen-Tiemstra et al., 2020; Widmark et al., 2011). Ook ervaren professionals soms ongelijkheid tussen de verschillende beroepsgroepen (Keuning et al., 2022; Verheijen-Tiemstra et al., 2020).

Een belangrijke factor in interprofessionele samenwerking is inclusief leiderschap, blijkt uit het onderzoek dat ik deed tijdens mijn master Onderwijswetenschappen en technologie aan de Universiteit Twente. De vraag die centraal stond was: hoe kan een leider in een IKC interprofessionele samenwerking versterken?

Om deze vraag te beantwoorden zijn verschillende medewerkers en leiders van IKC's geïnterviewd. De IKC's waren heel verschillend: een klein IKC in het Noord-Westen van het land, met zeven klassen, een peuteropvang en bso, waarbij één directeur zowel medewerkers van opvang als onderwijs aanstuurt. De populatie van deze IKC is heel gemeleerd. Een andere IKC lag in de Noordoostpolder: daar werden medewerkers van een school en opvang die in de toekomst willen fuseren tot een IKC geïnterviewd. De samenwerking tussen de kleine school met 135 leerlingen en de enkele peuteropvanggroep die er nu is, krijgt vorm, het samenwerkingsverband wordt nu opgezet.

WAT IS INCLUSIEF LEIDERSCHAP?

Het *Inclusive Leadership Model* van Randel et al. (2018) beschrijft hoe leiders de samenwerking in een team kunnen ondersteunen door oog te hebben voor twee kernbehoeften van teamleden:

- **Belongingness** – het gevoel dat je erbij hoort en onderdeel bent van het team.
- **Uniqueness** – de mogelijkheid om jezelf te zijn en je eigen kwaliteiten in te brengen in een team.

Volgens Shore et al. (2011) is effectieve samenwerking alleen mogelijk als beide aanwezig zijn: je voelt je onderdeel van het geheel én je wordt gewaardeerd om wie je bent. Leiders kunnen hier op verschillende manieren aan bijdragen.

Het gevoel van *belongingness* kunnen zij versterken door te zorgen voor 1) een sterk team gevoel, 2) gelijkwaardigheid, en 3) gezamenlijke besluitvorming. Door 4) ruimte te geven aan persoonlijk talent en ideeën en, 5) individuen te stimuleren het beste uit zichzelf te halen, stimuleren zij *uniqueness*.

BELONGINGNESS: SAMEN ZIJN EN SAMEN DOEN

Medewerkers gaven aan hoe belangrijk het is om elkaar regelmatig te spreken, het liefst dagelijks. Zo blijf je op de hoogte van elkaars werk en groeit het teamgevoel. Op een van de IKC's zijn er door de directeur twee vaste koffiemomenten per dag ingevoerd voor zowel leraren als pedagogisch professionals. Werktijden blijven daarin een uitdaging, want wanneer school uit is hebben de leraren tijd, maar dan zijn de kinderen wel bij de opvang, en kunnen de bso-medewerkers niet makkelijk weg. Hoe deze directeur dat oplost? Ze neemt zelf vijftien minuten de bso-groep over zodat alle medewerkers toch even samen koffie kunnen drinken.

Ook het gevoel van gelijkwaardigheid speelt een grote rol. Het begint al bij de taal die in een IKC gebruikt wordt. Spreek je over 'wij' of over 'zij van de opvang' en 'zij van school'? Een directeur had hier een duidelijke visie op: er is geen ons of zij, maar enkel een WIJ. Ze corrigeert collega's die het toch nog hebben over 'zij van school' of 'de mensen van de opvang'. Zo vertelde ook een pedagogisch professional dat dit een belangrijk thema is: *'Ik heb nog wel eens de neiging om te zeggen 'ja, maar wij hebben', dan zegt ze [de directeur] 'wij hebben, wat bedoel je? Hoezo wij, wij allemaal; niet wij als opvang en onderwijs'; dat hamert zij er echt in.'*

Tot slot dragen gezamenlijke activiteiten bij aan verbinding en het gevoel van gelijkwaardigheid. Denk aan een teamuitje of studiedag voor het hele IKC-team, in plaats van aparte dagen voor school en opvang. Soms vraagt dit om creatieve oplossingen, bijvoorbeeld door het IKC één dag per jaar helemaal te sluiten zodat alle medewerkers een gezamenlijke teamdag hebben.

UNIQUENESS: GEZIEN WORDEN EN RUIMTE KRIJGEN

Een sterk teamgevoel is belangrijk voor samenwerking, maar als je alleen het teamgevoel vooropzet, krijg je mogelijk te maken met medewerkers die hun unieke eigenschappen en waarde niet kunnen laten zien. In een inclusief team is ook ruimte voor individuele kwaliteiten en

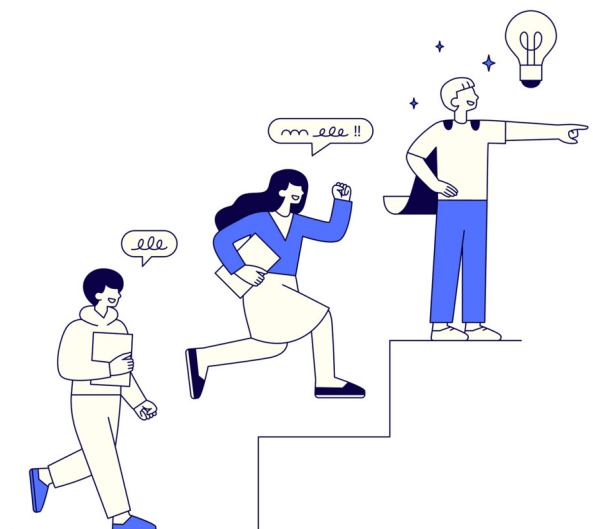
persoonlijke groei. Het is belangrijk dat je je in een team gewaardeerd en gezien voelt, dat je je passie kwijt kunt en eigen ideeën mag inbrengen.

In de gesprekken met professionals kwam het belang van gezien worden door je leidinggevende meermaals aan bod. Een leraar zei: *'Onze directeur is altijd een luisterend oor, en op de dagen dat je werkt probeert ze ook altijd even met je alleen in contact te zijn.'*

Ook de pedagogische professional spreekt haar lof uit over een betrokken leidinggevende:

'We hebben een fantastische leidinggevende, die komt zo nu en dan gewoon even binnen en dan vraagt ze: 'kan ik wat voor jullie doen?'. Ze is altijd belangstellend, als er wat zou zijn, dan is de drempel laag om naar haar toe te stappen.'

Hoe zorgen deze leiders daarvoor? Leiders geven daar op verschillende manieren vorm aan. De een maakt dagelijks een rondje door het gebouw om met iedereen contact te hebben. Dat kleine gebaar zorgt voor vertrouwen, verbinding en ruimte voor gesprek. Een ander besteedt veel tijd en aandacht aan de tweejaarlijkse gesprekscyclus met het personeel. Tijdens deze gesprekken is er ruimte om ontwikkeling en persoonlijke groei te bespreken, maar vooral ook ruimte voor eigen inbreng en ideeën.

CONCLUSIE

Het zijn slechts enkele voorbeelden van hoe inclusief leiderschap kan bijdrage aan interprofessionele samenwerking. We kunnen concluderen dat een betrokken leider het team kan faciliteren in deze samenwerking. Faciliteren van gezamenlijk gesprekken en gezamenlijke activiteiten. Maar ook dat leiders een rolmodel kunnen zijn in het aangaan van respectvolle relaties en medewerkers met unieke kwaliteiten in hun kracht kunnen zetten.

OVER DE AUTEUR

Elke Timmermans is Masterstudent Educational Science and Technology aan de Universiteit van Twente en heeft ervaring als muziektherapeut en pedagogisch medewerker in de kinderopvang.

VERDER LEZEN

- Keuning, T., Verheijen-Tiemstra, R., Jongstra, W., & Peeters, R. (2022). Interprofessional collaboration between childcare services and primary schools in the Netherlands. In P. W. Armstrong & C. Brown (Eds.), *School-to-school collaboration: Learning across international contexts* (pp. 91-126). Emerald Publishing Limited.
<https://doi.org/10.1108/978-1-80043-668-820221007>
- Oostdam, R., Tavecchio, L., Nøhr, K., & Ex, C. (2014). Een integraal kindcentrum als open leer- en ontwikkelingsgemeenschap: Tijd voor een samenhangende visie op opvoeding, educatie en opvang. *Pedagogiek*, 34(1), 60-73.
<https://doi.org/10.5117/ped2014.1.oost>
- Randel, A. E., Galvin, B. M., Shore, L. M., Ehrhart, K. H., Chung, B. G., Dean, M. A., & Kedharnath, U. (2018). Inclusive leadership: Realizing positive outcomes through belongingness and being valued for uniqueness. *Human Resource Management Review*, 28(2), 190-203. <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2017.07.002>
- Shore, L. M., Randel, A. E., Chung, B. G., Dean, M. A., Holcombe Ehrhart, K., & Singh, G. (2011). Inclusion and diversity in work groups: A review and model for future research. *Journal of Management*, 37, 1262-1289.
<https://doi.org/10.1177/0149206310385943>
- Verheijen-Tiemstra, R., Ros, A., & Vermeulen, M. (2020). Werelden van verschil: Aard en intensiteit van interprofessionele samenwerking tussen basisonderwijs en kinderopvang. *Pedagogische Studiën*, 97(1), 59-75.
<https://platform.openjournals.nl/pedagogischestudien/article/view/13673>
- Widmark, C., Sandahl, C., Piuva, K., & Bergman, D. (2011). Barriers to collaboration between health care, social services and schools. *International Journal of Integrated Care*, 11(3), 1-9.
<https://doi.org/10.5334/ijic.653>

**Alle quotes zijn aangepast voor leesbaarheid*

ONDERZOEK IN DE SCHOOL, DAT DOE JE SÁMEN!

TERUGBLIK OP DE CONFERENTIE SAMEN ONDERZOEKEN

Op 8 oktober vond opnieuw de Conferentie Samen Onderzoeken plaats op Hogeschool KPZ. De opzet was dit jaar wat aangepast om beter aan te sluiten bij de wensen van de deelnemers. Na de keynote volgden de deelnemers in de aula een onderzoekspresentatie naar keuze van een van de onderzoeksscholen of van onderzoekers van het Kennis- en Innovatiecentrum (KIC). Daardoor kreeg de conferentie een meer open karakter en werd zichtbaar dat er veel animo is voor goed onderzoek in de scholen: de aula was vol en bij de meeste presentaties was de belangstelling groot. Er was volop ruimte voor uitwisseling van kennis en ervaringen, waardoor de conferentie ook een mooie plek is om te netwerken.

Jeroen van Rozendaal (lector Samen Onderzoekend Werken aan Onderwijskwaliteit aan de Hogeschool van Rotterdam) ging in zijn keynote in op het belang van structureel en gezamenlijk stap voor stap werken aan onderwijsinnovaties, gebruik makend van expertise in de school en gericht op deelname van het hele team. Op die manier wordt 'eilandgedrag' in de school voorkomen en gaat de hele school evidence informed aan het werk. Dat betekent wel vertragen en dat vraagt tijd en een goede methodiek, waarbij ervaringen en verhalen van alle leraren ruimte krijgen. Teacherleaders (zoals de onderzoekscoördinator) en schoolleiding spelen een sleutelrol in deze werkwijze. De een om het team nieuwsgierig te houden, de urgentie voelbaar te maken, het nog-niet-weten te voeden en de interactie tussen teamleden te stimuleren.

De ander om het gesprek te faciliteren, energie te geven het belang ervan van Samen Onderzoeken blijven benadrukken en iedereen te betrekken bij de onderwijsinnovatie. Onderzoek in de school zou niet vrijblijvend moeten zijn: de schoolleiding zou het ook in functioneringsgesprekken een plek kunnen geven. Werken aan onderwijsverbetering is tenslotte de verantwoordelijkheid van het hele team.

In de presentaties van de onderzoeksscholen lieten scholen zien dat hierin mooie stappen worden gezet: directeuren, onderzoekscoördinatoren en onderzoekers gaven een kijkje in de onderzoekskeuken van hun school. Daarbij werden door luisteraars nieuwsgierige en soms kritische vragen gesteld. In dezelfde gespreksrondes presenteerden onderzoekers van het Kennis- en Innovatiecentrum van Hogeschool KPZ onderzoeksprojecten waar zij bij betrokken zijn met als doel te inspireren en kennis en ervaring te delen. Bij de borrel zochten deelnemers elkaar nog even op en werden gegevens uitgewisseld. Komend jaar zou het thema van de keynotespreker wellicht terug kunnen keren in de presentaties. Al met al was het een leerzame middag, waarin samen werd geleerd over Samen Onderzoek doen in de school.

Ook dit jaar zal de conferentie weer worden geëvalueerd en geïnventariseerd welke thema's geschikt zijn voor komend jaar. Geen onderzoeksschool maar wel geïnteresseerd? Je bent welkom om deel te nemen!

DIT MOET JE LEZEN

MISSCHIEN MOET JE IETS LAGER MIKKEN

VAN MILIO VAN DER KAMP

*Olga Wever-Jaskulski en Gertine Vorstelman met het boek *Misschien moet je iets lager mikken**

Wat als een docent tegen jou, leerling, zegt 'Misschien moet je iets lager mikken'. Zou het je demotiveren of juist motiveren om het tegendeel te bewijzen? Zo'n uitspraak, of impliciete boodschap, kan een enorm effect hebben op wat een leerling droomt en nastreeft. Voor Milio van der Kamp werd deze uitspraak zelfs 'life changing'. Het werd niet voor niets de titel van zijn eerste boek.

In *Misschien moet je iets lager mikken* vertelt Van der Kamp hoe hij opgroeide in een gezin met armoede, zonder de constante aanwezigheid van basisbehoeften als licht of warm water, in een buurt waar criminaliteit geen uitzondering was. Ondanks dat zijn docent hem adviseerde 'iets lager te mikken', weet hij via vmbo door te stromen naar de universiteit. Milio van der Kamp is socioloog, universitair docent aan de UvA. Opgegroeid in armoede, schrijft hij vanuit eigen ervaring over de impact van kansenongelijkheid.

Armoede, ongelijkheid en kansenverschillen zijn thema's die steeds nadrukkelijker de kop opsteken in het onderwijsdebat. Hoe beïnvloeden sociale omstandigheden het leren en het zelfbeeld van leerlingen? Om deze reden kozen Gertine Vorstelman en Olga Wever-Jaskulski dit boek ter voorbereiding op de ontwikkeling van de nieuwe minor Inclusiever onderwijs. Voor onderwijs-professionals is het boek een bron van reflectie. Het biedt bovendien tal van aanbevelingen voor de rol die zij spelen in het leven van leerlingen die opgroeien in kansarme omstandigheden. Het boek laat zien dat onderwijs niet in een vacuüm plaatsvindt. Factoren als armoede, taalachtergrond, gebrek aan basisvoorzieningen thuis, stress binnen het gezin, vooroordelen van buitenstaanders (en soms ook impliciete verwachtingen binnen de school) spelen een zeer grote rol in wat leerlingen kunnen en durven. Deze factoren hebben invloed op de studievoortgang, het zelfvertrouwen en de participatie in het groepsproces bij leerlingen.

Het boek biedt inzicht en ontroert hier en daar; de persoonlijke ervaringen kunnen soms ook confronterend zijn – zowel voor studenten als voor professionals. Het vraagt om een zorgvuldige aanpak als onderwijsprofessionals fragmenten uit dit boek bespreken in de klas. Daarnaast vraagt het de bereidheid om eigen veronderstellingen kritisch te bekijken. Dat kan ongemakkelijk zijn. Het boek balanceert tussen wat de auteur zelf doet (doorzetten, studeren, sociale mobiliteit) en wat structureel mis is: ongelijkheid, stigma's, schulden en mentale druk. Dat maakt het een uitnodiging voor reflectie op wat onderwijsprofessionals, scholen en de maatschappij kunnen doen om de kansen eerlijker te verdelen.

Dit boek vormde (mede) de aanleiding om studenten zich een breder beeld te laten vormen van maatschappelijke en onderwijsgerelateerde thema's en kwesties. Vooral het multiperspectivisch kijken en belichten van deze thema's komt sterk naar voren binnen de minor. Door middel van een pitch over een maatschappelijk thema, het lezen van jeugdliteratuur, debatteren en het schrijven van een beschouwing tonen studenten aan dat zij zich ontwikkelen tot een kritische leraar met een tolerante houding tegenover diverse opvattingen van anderen. Ze tonen aan te kunnen wisselen van perspectief.

Naar aanleiding van het boek van Van der Kamp en het actuele thema volgde Gertine in februari 2025 een lezing van Milio van der Kamp georganiseerd door het NIVOZ (Nederlands Instituut voor Onderwijs- en opvoedingszaken). Een onderwijsavond waarin Van der Kamp een bemoedigende boodschap had voor mensen die het onderwijs een warm hart toedragen. 'Verandering is mogelijk, en je hoeft het als onderwijsprofessional niet alleen te doen. Sterker nog, we móeten het samen doen, we moeten massa creëren om te laten zien dat we het menen, dat we echt vinden dat het anders moet. Kansenongelijkheid aanpakken begint niet bij het geforceerd emanciperen van leerlingen, maar bij het onderwijs, dat kritisch naar zichzelf moet kijken en solidariteit in zijn meest fundamentele vorm moet tonen. We moeten samen ervoor kiezen om niet meer vóór, maar radicaal náást alle kinderen te gaan staan en ze duidelijk te maken dat wij er zijn om ze te laten bloeien. Omdat onze wereld beter verdient, omdat jij beter verdient en vooral: omdat onze kinderen beter verdienen'.

Dit klinkt wellicht als een grote opdracht, maar zoals Van der Kamp het benoemt, begint het klein. Het kan iets zijn dat je zegt of doet waarmee je bouwt aan een relatie met leerlingen, studenten, collega's en medewerkers. Werken aan de relatie is het startpunt van groei en ontwikkeling. Blijf vertrouwen houden in wat leerlingen (en studenten) kunnen, durven en dromen. Als onderwijsprofessional kun je het verschil maken door het verschil te zijn.

Het boek werd gepubliceerd in 2023 (1e druk), de recente edities zijn uit 2024. Het telt ca. 216 pagina's. De lezing van Van der Kamp is via de site van het NIVOZ te bekijken.

OVER DE AUTEURS

Gertine Vorstelman is hogeschooldocent pedagogiek en onderwijskunde en docent minor Inclusiever onderwijs op Hogeschool KPZ.

Olga Wever-Jaskulski is hogeschooldocent taal en docent in de minor Inclusiever onderwijs op Hogeschool KPZ.

LITERATUUR DIE DOET DENKEN EN (HER)WAARDEREN

Ieder jaar proberen we als Team Zingeving, Ethiek en Esthetiek (ZEE) van Hogeschool KPZ de leeslijst voor studenten te verfrissen; gedateerde titels eruit, actuele titels erin. Boeken die ook interessant zijn voor een breder publiek en zeker voor de lezers van Veerkracht. Het werk van drie van de auteurs die ik afgelopen jaar heb gelezen zal ik hieronder toelichten. Vervolgens tip ik nog een klassiek kinderboek, en ik sluit af met een bonustip voor de kerstvakantie!

TIM FRANSEN — IN ONZE TIJD

Tim Fransen is cabaretier en filosoof. Ik ontdekte hem door zijn debuutvoorstelling *Het failliet van de moderne tijd* (2014). Vervolgens bezocht ik *Het kromme hout der mensheid* (2018) en *De mens en ik* (2022), die hem allebei de Poelifinario-prijs opleverden, de Nederlandse Cabaretprijs. Vanaf 2024 is hij op tournee met de show *Onbekommerd* en inmiddels is dus ook zijn succesvolle boek *In Onze Tijd* gepubliceerd. Waar hij in zijn voorstellingen filosofie combineert met cabaret, is hij in dit boek overwegend ernstig. En dan met name over de crisistijd waarin we ons begeven. Hij laat zien hoe het vooruitgangdenken ons heeft misleid en ingehaald, en analyseert welke maatschappelijke fundamenteën beschadigd zijn geraakt. Verder verkent hij mogelijke wegen voor herstel, welke verantwoordelijke rol hij voor burgers ziet weggelegd en welke morele en politieke vernieuwing nodig is om weer een veerkrachtige samenleving op te bouwen. Met dit boek won hij de Socratesbeker 2025: de prijs voor het meest urgente en prikkelende filosofieboek van dit jaar. Veel van zijn schrijven is trouwens ook te beluisteren als audiofragment via zijn kanaal op Spotify (Tim Fransen FM).

TEUN VAN DE KEUKEN — DE MENS IS EEN PLOFKIP

Teun van de Keuken ken je misschien van het tv-programma Keuringsdienst van Waarde of vanwege zijn fascinerende documentaire *De vuilnisman* (KRO-NCRV, 2021) of als initiatiefnemer en naamgever van Tony's Chocolonely. Ook in dit boek toont Teun van de Keuken zich kritisch, ditmaal over de voedselindustrie. Hij beschrijft hoe echt voedsel steeds meer verdrongen wordt door zwaar bewerkte producten die zijn ontworpen om verslavend te zijn. Door marketing, reclamestrategieën en slimme productontwikkeling worden consumenten verleid tot ongezonde voeding — met gevolgen voor de volksgezondheid en hoge maatschappelijke kosten. Hij bespreekt ook mogelijke oplossingen om gezonder voedsel toegankelijker te maken, en stelt terecht de vraag wie er verantwoordelijk is voor deze problematiek. Ook wordt er dit jaar nog een boek van hem gepubliceerd: *Dieren zijn ook mensen*.

HARTMUT ROSA — DEMOCRATIE VRAAGT OM RELIGIE

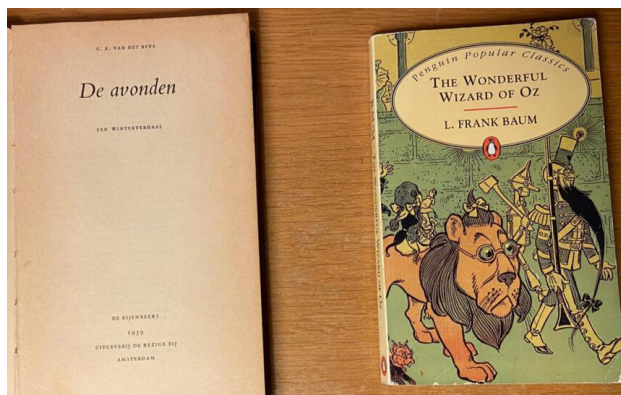
Ik was al positief over *Rosa's Leven in tijden van versnelling* (2016) en nog iets meer onder de indruk van *Onbeschikbaarheid* (2022), maar toch wil ik hier het korte essay aanraden dat hij schreef over onze democratische houding. Rosa betoogt in deze lezing dat in moderne, seculiere samenlevingen het ideeën- en bronnenreservoir dat religieuze tradities met zich meebrachten — rituelen, overtuigingen, gemeenschapsvormen — steeds meer wordt uitgehold. Dat verlies draagt bij aan de crisis van aanspreekbaarheid; de wijze waarop mensen zich gehoord, erkend en betrokken voelen raakt verstoord. Rosa stelt dat religie, ook voor niet-gelovigen, een belangrijke rol kan spelen door de praktijk van resonantie mogelijk te maken — als tegenwicht tegen een cultuur van efficiëntie, groei en rationalisatie. Op deze wijze komen de thema's uit zijn eerdere werk samen in een krachtig pleidooi.

FRANK BAUM — THE WONDERFUL WIZARD OF OZ

Er zijn al allerlei plekken en momenten op Hogeschool KPZ waarin recent verschenen jeugdliteratuur aandacht krijgt, en daarom leek het mij aardig om hier juist een klassieker te tippen: *The Wonderful Wizard of Oz*. Maak kennis met Dorothy, Toto, the Tin Man, the Cowardly Lion, en natuurlijk the Wizard of Oz zelf. De leeservaring is zo vlot en grappig dat het extra leuk is om te bedenken dat het alweer 125 jaar geleden gepubliceerd is. De waarde van deze leeservaring is de kracht van tijdloze en daardoor steeds doorgegeven verhalen; dat het aansluiten op onze belevingswereld of identiteit niet altijd hoeft te betekenen dat iets actueel hoeft te zijn, maar juist ook in een 'oud' verhaal kan plaatsvinden.

GERARD REVE — DE AVONDEN

De Avonden is niet 125 jaar geleden gepubliceerd, maar toch al bijna weer 80 jaar geleden, maar ook met recht nog steeds een klassieker. Ik zal hier niet de fantastische overdenkingen en uitspraken van hoofdpersoonage Frits van Egters samenvatten, maar wil enkel benadrukken dat dit het perfecte boek is voor de kerstvakantie. Je begint tien dagen voor oudejaarsavond met lezen, en dan elke dag één hoofdstukje. Ik doe dit al een paar jaar op rij, en steeds ben ik blij dat ik het weer uit de kast pak, waardeer ik weer een andere laag of ander thema uit het boek, wat me eerder minder opviel. Bovendien geeft het de kerstvakantie een soort ritueel, een extra waarde; je herinnert je weer andere momenten dat je het las, en verbind daardoor zoiets als een vakantie aan een vertrouwde leeservaring die toch telkens weer iets nieuws te bieden heeft.

Mocht je om (voor mij) onverklaarbare redenen geen Reviaan zijn, wil ik in ieder geval het 'herlezen' op zichzelf aanbevelen; in een wereld waar alles steeds vernieuwend moet zijn, kan het terugkeren naar iets vertrouwds, wat ooit al zijn waarde heeft bewezen, een louterende uitwerking hebben.

LITERATUUR

- Baum, L. F. (1900). *The Wonderful Wizard of Oz*. George M. Hill Company.
- Fransen, T. (2024). *In onze tijd: Leven in het Calamiteitperk*. VBK Media.
- Reve, G. (1947). *De Avonden: Een winterverhaal*. De Bezige Bij.
- Rosa, H. (2023). *Democratie vraagt om religie*. Boom.
- Van de Keuken, T. (2024). *De mens is een plofkip: Hoe de voedingsindustrie ons ziek maakt*. Thomas Rap.

OVER DE AUTEUR

Derko Laan is hogeschooldocent Identiteit op Hogeschool KPZ.

DE AD PEP IN BEELD LANDELIJKE MONITOR NAAR DE INZET EN ONTWIKKELING VAN PEDAGOGISCH EDUCATIEF PROFESSIONALS

In Nederland groeit de behoefte aan professionals die bruggen kunnen slaan tussen onderwijs, kinderopvang, zorg en welzijn. Kinderen en jongeren ontwikkelen zich immers niet binnen één domein, maar bewegen zich voortdurend tussen verschillende leefwerelden. De Pedagogisch Educatief Professional (PEP) speelt hierin een sleutelrol: iemand die over de grenzen van zijn of haar eigen werkveld heen kijkt en verbindingen legt die bijdragen aan de brede ontwikkeling van kinderen (Dijk, 2023).

Om zicht te houden op de ontwikkeling van dit relatief nieuwe beroep, is in het studiejaar 2024-2025 een landelijke ad PEP-monitor uitgevoerd. Dit onderzoek is uitgevoerd door Hogeschool KPZ in samenwerking met 11 hogescholen met een associate degree-opleiding Pedagogisch Educatief Professional (ad PEP). De monitor bouwt voort op eerdere onderzoeken uit 2021 en 2023 en biedt een actueel beeld van de inzet, ervaringen en toekomstperspectieven van deze professionals.

ACHTERGROND EN DOEL VAN DE MONITOR

De ad PEP-opleiding is ontstaan vanuit de behoefte aan hbo-opgeleide professionals die overstijgend kunnen handelen en de verbinding kunnen leggen in het pedagogisch educatieve domein. Het is een tweejarige hbo-opleiding die zich richt op professionals die zich willen verdiepen in pedagogisch en educatief handelen, samenwerking en het stimuleren van brede talentontwikkeling.

Zoals ook beschreven in het Landelijk Opleidingsprofiel ad PEP (Dijk, 2023), worden studenten opgeleid tot verbindende professionals die bijdragen aan een sterke pedagogische basis in de eerste lijn van kindontwikkeling.

Van de professionals wordt verwacht dat zij kunnen schakelen tussen de diverse contexten waarin kinderen opgroeien — een vaardigheid die ook Doornenbal en De Leve (2014) typeren als kenmerkend voor de '21st century pedagogische professional'.

Toch blijkt in de praktijk dat organisaties nog niet altijd goed weten hoe ze deze nieuwe professionals optimaal kunnen inzetten. Met de landelijke monitor willen de deelnemende hogescholen inzicht krijgen in de huidige functies, verantwoordelijkheden en loopbaanmogelijkheden van Pedagogisch Educatief Professionals en de mate waarin de opleiding aansluit op de praktijk.

ONDERZOEKSOPZET

De centrale onderzoeksvraag richtte zich op de wijze waarop Pedagogisch Educatief Professionals worden ingezet binnen de domeinen onderwijs, kinderopvang, zorg en welzijn. Om hier antwoord op te krijgen, combineert het onderzoek kwantitatieve en kwalitatieve methoden.

'Het grootste deel van mijn werkzaamheden bestaat nu uit 'het regisseren van leren', zoals mijn leidinggevende dat noemt. Ik coach de pedagogisch professionals en faciliteer hun ontwikkeling als studentbegeleider. We hebben daar bijvoorbeeld een online leerplatform voor opgezet en ik organiseer regelmatig bijeenkomsten voor de medewerkers', aldus een alumnus ad PEP

Via online vragenlijsten is er data verzameld onder studenten (n=487) en alumni (n=319) van de twaalf deelnemende opleidingen. Vervolgens is in twaalf verdiepende interviews (n=12) dieper ingegaan op de thema's die in de vragenlijsten centraal stonden. De monitor biedt daarmee een rijk beeld van zowel de beleving van (toekomstige) professionals als de structurele ontwikkelingen in het werkveld.

In de vragenlijst en interviews is er gekeken naar de achtergrond en vooropleiding van de Pedagogisch Educatief Professionals, hun loopbaanontwikkeling en de manier waarop zij hun huidige functie invullen en waarderen. Ook kwam aan bod hoe zij samenwerken binnen hun interprofessionele netwerk en in hoeverre zij zich ondersteund voelen in het verbinden van de verschillende leefwerelden van kinderen en jongeren.

Tot slot zijn de respondenten bevraagd over de opleiding zelf en de mate waarin deze aansluit op de eisen van hun huidige functie.

RESULTATEN IN HET KORT

Uit de resultaten blijkt dat de meeste Pedagogisch Educatief Professionals eerst een mbo-niveau 4-opleiding hebben afgerond, vaak in de richting van onderwijsassistent, pedagogisch medewerker of sociaal-pedagogisch werker.

De overstap naar de ad PEP-opleiding biedt hun verdieping en een breder perspectief op samenwerking en kindontwikkeling.

De respondenten zijn met name werkzaam in het (speciaal) basisonderwijs en de kinderopvang, maar ook steeds vaker op plekken waar onderwijs, zorg en welzijn elkaar raken. Hun takenpakket is divers: van lesondersteuning en thematisch onderwijs tot oudergesprekken, coaching van collega's en samenwerking met externe partners. Daarmee vervullen zij een verbindende rol in teams en organisaties.

Er is nog winst te behalen als het gaat om de positionering van deze professionals. In veel organisaties ontbreekt nog een heldere functieomschrijving of passende cao-inschaling. Een aanzienlijk deel van de respondenten geeft aan behoefte te hebben aan meer verantwoordelijkheid, waardering en ruimte om hun vaardigheden ten volle te benutten. Meer dan de helft van de alumni is inmiddels doorgestroomd naar een andere functie en/of werkgever, vaak met betere ontwikkel- of doorgroeimogelijkheden.

Zowel studenten als alumni zijn overwegend positief over de ad PEP-opleiding. Vooral de kwaliteit van docenten, de opbouw van het curriculum en de sterke koppeling tussen theorie en praktijk worden gewaardeerd.

Wel zien zij ruimte voor verdere versterking op het gebied van didactische en coachingsvaardigheden, evenals aandacht voor loopbaanontwikkeling en positionering in het werkveld.

AANBEVELINGEN VOOR DE TOEKOMST

De resultaten van de ad PEP-monitor schetsen het beeld van een beroepsgroep die een steeds belangrijkere plek inneemt binnen het werkveld, maar waarvan de rol en herkenbaarheid nog verder kunnen groeien. Uit de bevindingen komt naar voren dat er kansen liggen om de bekendheid en profilering van de Pedagogisch Educatief Professional binnen organisaties verder te versterken. Ook binnen de opleiding zelf zou meer aandacht kunnen worden besteed aan loopbaanoriëntatie en positionering, zodat studenten beter voorbereid zijn op hun toekomstige rol en ontwikkelmogelijkheden. Daarnaast is het wenselijk om samen met het werkveld te verkennen hoe beloning en cao-inschaling beter kunnen aansluiten bij het niveau en de verantwoordelijkheid die bij deze functie horen. In het huidige onderzoek is ook een aantal werkgevers bevroegd. Voorgesteld wordt om werkgevers (en HR-professionals) op grotere schaal te betrekken bij vervolgonderzoek.

BENIEUWD NAAR ALLE KWANTITATIEVE EN KWALITATIEVE DATA?

Lees de volledige rapportage hier:
<https://www.kpz.nl/publicaties/landelijke-ad-pep-monitor-2025/>

OVER DE AUTEURS

Lotte Mensink is docent-onderzoeker bij het lectoraat Taal & Ontwikkeling.

Emma Nitert is docent-onderzoeker bij het associate lectoraat Interprofessioneel Samenwerken en docent bij de ad PEP.

Shirine Bousaid is docent-onderzoeker bij het associate lectoraat Interprofessioneel Samenwerken en hogeschooldocent Pedagogiek.

Trynke Keuning is associate lector Interprofessioneel Samenwerken.

LITERATUUR

Dijk, M. (2023). Landelijk opleidingsprofiel Associate degree-opleiding Pedagogisch Educatief Professional. Vereniging Hogescholen. Geraadpleegd op 15 mei 2025 via: https://www.vereniginghogescholen.nl/system/profiles/documents/000/000/289/original/Landelijk-Opleidingsprofiel-Ad-PEP_-_uploadversie_20-3-2023.pdf?1679327831

Doornenbal, J., & De Leve, C. (2014). De pedagogische professional van de toekomst 21st. Century Skills Professionals 0- tot 6-jarigen. Geraadpleegd op 15 mei 2025 via: <https://research.hanze.nl/ws/portalfiles/portal/7538648/DS2.pdf>

Een alumnus vertelt over haar werkzaamheden en samenwerking op haar werkplek het volgende: 'Ik heb een uitgebreid takenpakket waarin ik in contact sta met pedagogisch professionals, ouders en externe partners. Daarnaast gaat onze organisatie de scholen en peuterlocaties omvormen tot IKC's en daar ben ik voor mijn locaties ook bij betrokken om het voor alle partijen tot een goede samenwerking te brengen.'

De Pedagogisch Educatief Professional kan een verbinder zijn tussen de pedagogisch professionals op de werkvloer en de managers op kantoor. Veel managers komen niet meer per se uit de kinderopvang en missen daardoor een stukje gevoel met de werkvloer. Daar kan ik ze bij ondersteunen. Op de werkvloer worden vaak dingen vanuit beleid opgelegd en ik probeer de pedagogisch professionals dan de theorie achter de beleidstukken te laten begrijpen', aldus een alumnus.

AGENDA

8 JANUARI 2025

OPEN AVOND VOOR AD PEP, KPZNEXT EN PABO DEELTIJD

Geïnteresseerd in de pabo (bachelor Leraar Basisonderwijs) deeltijd, de ad-opleiding Pedagogisch Educatief Professional of wil je je verder professionaliseren? Meld je aan voor de open avond!

Tijd: 19.00 - 21.00 uur

Locatie: Hogeschool KPZ

Deelname: gratis

Aanmelden: www.kpz.nl

14 JANUARI 2026

HET JONGE KIND CONGRES VAN ZWOLLE

Op woensdag 14 januari 2026 organiseren Hogeschool Viaa, Hogeschool KPZ en hogeschool Windesheim wederom Het Jonge Kind Congres van Zwolle.

Tijd: 14.00 - 20.00 uur

Locatie: Hogeschool Viaa

Aanmelden: www.viaa.nl

4 FEBRUARI 2025

OPEN AVOND

Geïnteresseerd in de pabo (bachelor Leraar Basisonderwijs) voltijd of deeltijd of de ad-opleiding Pedagogisch Educatief Professional (ad PEP)? Meld je aan voor de open avond! Naast de informatieve voorlichtingen kom je tijdens de rondleidingen langs de diverse interactieve inloopworkshops.

Tijd: 18.00 - 21.30 uur

Locatie: Hogeschool KPZ

Deelname: gratis

Aanmelden: www.kpz.nl

REDACTIE VEERKRACHT

Véronique Damoiseaux
Hogeschooldocent Taal
Eindredacteur

Daniëlle Renirie
Adviseur Communicatie

Gea van der Stouwe
Adviseur Marketing en Communicatie

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van de bijdragen ligt uitsluitend bij de desbetreffende auteur(s). De redactie is verantwoordelijk voor selectie en plaatsing. De redactie behoudt zich het recht om wijzigingen in de tekst aan te brengen. Deze wijzigingen kunnen betrekking hebben op: de inhoudelijke kwaliteit, de bruikbaarheid voor de doelgroep en de helderheid in opbouw en formulering

DESIGN

True Communications

VORMGEVING

Afdeling communicatie KPZ

FOTOGRAFIE

Korinne Fotografie: cover, p. 21
Martin Savelkoel: p. 7
Anouk Scholtens: p. 8, 9, 10
Boukje Bruins: p. 17
Maarten Feenstra: p. 18, 19, 20
Randy Bosch: p. 18
Daniëlle Renirie: p. 25
Floor Alles: p. 26, 27
Dick Vermeer: p. 28
Derko Laan: p. 31
Theo Smits: p. 33

Hogeschool KPZ
Ten oeverstraat 68
T 038 421 7425
info@kpz.nl | www.kpz.nl

PORTRET

JEFFREY VAN WELSEN

WOONPLAATS:	Epse
GEBOORTEDATUM:	28-07-1987
AFGESTUDEERD:	2008 op Hogeschool KPZ
WERKZAAM:	Hogeschooldocent rekenen-wiskunde op Hogeschool KPZ
LOOPBAAN:	Leerkracht St. Josephschool in Lochem (SKBG), Hogeschool KPZ en Universiteit Utrecht

Ik heb voor het onderwijs gekozen, omdat ik het beeld wil veranderen dat de exacte vakgebieden, zoals wiskunde en wetenschap, alleen abstract is of alleen leuk is voor 'slimme' kinderen. Kinderen laten beseffen dat iedereen de wereld kan ontdekken. Dat nieuwsgierigheid een grote verworvenheid is. Ook door ervaren, zien én doen. Kinderen laten zien dat rekenen, onderzoeken en uitvinden een heel leuke bezigheid is, waarmee ze hun kennis kunnen vergroten. Ik wil kinderen dus graag de wereld laten ontdekken en laten zien en ze helpen zien waar ze allemaal goed in zouden kunnen zijn of worden.

Toen ik in 2012 op KPZ kwam werken, was mijn drijfveer om de impact van mijn visie op goed (reken)onderwijs groter te maken door leraren op te leiden. In al die jaren op KPZ en op de Universiteit Utrecht is mijn visie verder ontwikkeld binnen de context van rekenen-wiskunde en is de kracht, nut en schoonheid van wiskunde steeds meer zichtbaar geworden.

Iets wat ik kinderen en studenten ook graag wil meegeven.

Ik heb voornamelijk warme herinneringen aan mijn derde jaar op KPZ. Ik begon in een klas met een elftal mannen, kreeg de kans om te ondernemen binnen de opleiding en ging studeren op IJsland. IJsland was op professioneel en persoonlijk vlak een fantastische uitdaging. Met vakken zoals 'Outdoor Education', 'Philosophy and Education' en 'Craft Tradition' is het gelukt om IJsland beter te leren kennen en mijn eigen onderwijs te versterken.

Als student en docent op KPZ heb ik een veel ervaringen die ik nooit meer vergeet en die zichtbaar zijn in mijn persoonlijke en professionele identiteit. Het onderlinge contact tussen studenten en met docenten is erg fijn. Op deze kleine hogeschool zijn er korte lijntjes en sterke connecties, door bijvoorbeeld het bezoek aan Taizé, vrijdagmiddagborrels in de stad, werkweken en inhoud van de lessen.

Ik ben nu ruim drie jaar ook werkzaam op de Universiteit Utrecht. Ik ben voorzitter van de Panamaconferentie (panamaconferentie.sites.uu.nl) en ben werkzaam bij het Expertisepunt Rekenen-Wiskunde (zie exprw.nl). Door het participeren in het project met bèta ambassadeurs in VT3, heb ik in Deventer met twee personen vanuit de onderwijsidealen Zabuki opgestart (en later ook in Zwolle), kijk maar eens op zabuki.nl. Bij Zabuki bieden we kinderen maandelijks een wisselend wetenschappelijk programma, waarin altijd ook de echte wereld betrokken is. Kinderen ontdekken de brede wereld van wetenschap: van brandweer tot elektriciteit, van dieren tot digitalisering, van archeologie tot CSI.

Ik wens KPZ tijd toe. Tijd is in het onderwijs vaak een vijand. Alles moet sneller. Meer effect. Meer opbrengst. Minder uren. En ondertussen zijn we vergeten dat goed (reken-wiskunde) onderwijs helemaal geen hogere wiskunde is. Het begint gewoon met de tijd nemen. Voor denken. Voor proberen. Voor spelen.